

Saemiedigkiebïevnese saemien maanagïerte-faalenassen bijre

Ávjobvárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Kárášjohka
+47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.saemiedigkie.no
Saemiedigkie 2013
1. lâhkoe

Åvtebielieguvvie:
Marie Louise Somby

ISBN 978-82-91200-18-7

Sisvege

AALKOE	5
SAEMIEN MAANGIERTE-FAALENASSE	10
MIERIEH	11
SAEMIEDIGKIERAERIEN POLITIHKELES BETNIE	11
LAAKH JIH KONVENSJOVNH	11
SAEMIEDIGKIEN AARVOEVÅAROME	12
SAEMIEDIGKIEN RÅALLA, DIEDTE JIH FAAMOE	13
DAAJROEVÅAROME	14
BARKOESUERKIEH	17
BARKOESUERKIE 1 – MAANAGIERTEN SISVEGE	17
BARKOESUERKIE 2 – GIELESKREEJREME MAANAGIERTESNE	19
BARKOESUERKIE 3 -GIELEBIESIEMAALLH	23
BARKOESUERKIE 4 – DÅÄRREHTIMMIE SAEMIENGIELEN BARKIJISTIE	24
BARKOESUERKIE 5 – PEDAGOGELES DALHKETJH JIH STÅÄKEGAEVNIEH	27
BARKOESUERKIE 6 – LAAVENJOSTOE JIH EKTIEDIMMIE HİEJHEN, MAANAGIERTEN JIH SKUVLEN GASKEM	30
EKONOMELES JIH REERELES KONSEKVENSН	33

Aalkoe

Bievnesen aajkoe lea Saemiedigkie sækhta aktem bijjemes politikhkem hammoedidh maanagiertesuerkesne, mij sækhta otrnjegem vuesiehtidh jih prinsihpeles gyhtjelassh saemien maanagiertefaalenassen bijre tjelkestidh. Dihete barkoe daejnie bievnesinie lea akte staeriedimmie dehtie aarebi bievnesistie jaepeste 2005 "Sametingsrådets melding om samiske barnehager".

Maanagiertepolitikhken áejvieuulmie Saemiedigkesne lea hijven byjjennimmie sjugniedidh saemien maanagiertefaalenassen tjirrh. Saemien maanagiertefaalenasse akte gaahpoeh faalenasse gaajhkide maanide jih eejhategidie mah dam vaajtelieh. Saemiedigkie sækhta viehkiehtidh guktie saemien maanagiertefaalenasse lea nænnnoes kvaliteetteste, jih nukies maanagiertesijjeh gâávnesieh. Saemiedigkie sækhta aaj barkedh ihke dah mah maanagiertine berkieh dam daerpies maahtoem utnieh juktie saemien

maanagiertefaalesssem vedtedh, jih tjuara dâárrehtimmiem liissiehtidh saemiengielen pedagogelees barkijjstie.

Dihete barkoe maanagiertigujmie viehkehteminie dam saemien siebriedahkem evtiedidh saemiej jjitsh vuajnoej, aarvoej jih premissi mietie. Daah leah viedteldihkie dejpielasse jih edtja mijjem bætijen aajkan ryjredidh. Maanagerti siebriedahkemandaate lea gaskem jeatjah, maanagierte edtja aktem hokse-jih lierehimmiebyresem faalehtidh dehtie maanide lierehimmiealteren nuelesne mij lea dan bööretjommese maanide. (Laake maanagerti bijre 2006). Dan ávteste maanagerte, seammalaakan goh skuvle, akte vihkeles bielie maanaj 18-jaepien lierehimmiebaeleste. Maahtoe lea siebriedahken maadthvierhtie. Vihkeles saemieh jjitje premisside biejiah lierehimmievuekide, guktie edtja learoevierhtieh evtiedidh jih mij edtja sisveginie årrodh dejnie saemien institusjovnine goh maanagierte jih skuvle. Saemiedigkie sækhta aktem politikhkem evtiedidh mij sækhta maanagerti vihkeles byjjennimmierållam

Guvvie: Saemiedigkie

nænnoestehtedh gaajhkide maanide. Maanagierth leah vihkeles maanaj evtiedæmman gosse giele- jih kultuvrelierehimmien jih identiteeteevtiedimmien mājhtele. Dan ávteste dle vihkeles abpe saemien siebriedahkese maanagiertide därarjoehtidh.

Saemiedigkiebïevnese saemien maanagiertealaenassi bijre ållermahta jih digkede maam råälllide jih politihkeles faamojde Saemiedigkie edtja utnedh maanagierteagyhtjelassine. Bïevnese tjelmide beaja barkoesuerkide, jih väajnoes dorje mah haestemh mej uvte tjåådtje gosse barkeminie maanagiertide dan hijven darjodh goh gääred. Daate gaajhkide maanagiertide feerhme mah aktem saemien faalenassem Nöörjesne vedtieg. Bïevnese lea dovne noerhte-, julev- jih årjelsaemien maanagierteagyhtjelassi bijre. Bïevnese jj sijhth dejtie bijjemes politihkeles haestiemidie doehetedidh Saemiedigkien gïelepolitikhkese aktene vielie siejhme våaroemisnie, men vuesehte "Saemiedigkiebïevnesasse saemien gielen bijre". Saemien jollebe ööhpehtimmie jih dotkeme leah aaj akte barkoesuerkies. Saemiedigkesne. Dan bijre sijhete aktem jjitse bïevnesen darjodh. Saemiedigkiebïevnese saemien maanagiertealaenassen bijre jj edtjh råajvarimmieh meatan utnedh. Akte jjitse dahkoesoejkesje sæjhta bætedh gusnie daate gjëtesåvva. Jeatjah gaavhtan dle bïevnese jj bæjjese vaeltieh ulmiek jih strategijh mah tjielkelaakan väajnoes bætieh jeatjah bïevnesinie Saemiedigkesne. Stoerre jarkelimmieh orreme maanagiertesuerkesne jih dennie jeatjah siebriedahkesne evteben bïevnesen mænngan. Akte orre mieresoejkesje maanagierten sisvegasse jih laavenjasside faamoem åadtjoeji mietsken 1.b. 2006, jih staeriesovvi 2011. Reerenasse lea Stoerredigkiebïevnesem nr 41 buakteme kvaliteeten bijre maanagiertesne (2008-2009). Dah golme åejvieulmiek utnieh kvaliteetebarkose:

- seammavyörtegs jih jolle kvaliteetem gorredidh gaajhkine maanagiertine
- maanagiertem nænnoestehtedh goh lierehimmiesijjie

- gaajhk kh maanah edtjeh åadtjodh eadtjohkelaakan meatan årodh aktene feerhmeles ektievoetesne

Jaepien 2013 akte orre Stoerredigkiebïevnese sæjhta bætedh bætjen aejken maanagierten bijre, mij gaskem jeatjah sæjhta vijriesåbpoe barkedh NOU:ine NOU:2012:1 Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene." Saemiedigkie lea raerih vadteme dovne orre Stoerredigkiebïevnesasse jih orre laakide gusnie dïlte saemien perspektive edtja gorresovvedh. Víjriesåbpoe dle Laake maanagierti bijre jaepeste 2006 jorkesamme, jih sæjhta staeriesovvedh gosse barkoe stoerredigkiebïevnesinie lea illesovveme. Daan beajjetje maanagiertelohke htæjjaööhpehtimmie lea aaj jarkelimmesne, jih daelie barkeminie aktine jjitse mieresoejkesjinie saemien maanagiertelohkehtæjjaööhpehtæmm an. Daah jarkelimmieh darjoh guktie daerpies sjædta aktine orre saemiedigkiebïevnesinie, mij lea daan beajjetje maanagiertesuerkien bijre. Bïevnese edtja maanagierten daerpiesvoetide vaestiedidh goh akte sjiehtesjamme, fryöstehke jih orrestimmeles institusjovne jolle kvaliteetine.

Tjuara maanagiertealaenassem siebriedahkine jih dej byjenimmietsiehkiegjumie ektine vuejnedh mah iktegisth leah stïeresne. Dah byjingetje tsiehkieh saemien byjenæmman jih jieledevuakan jeerehtieh, dan ávteste tjuara jienebh ovmissie saemien siebriedahkh krööhkestidh. Dan ávteste vihkeles staateles åejvieladtjh leah åehpies daejgjumie jih dej haestemigujmie mah leah desnie. Gelline dajvine saemieh leah unnebelâhkosne jih eah dan väajnoes sjidh goh dæhkies dennie gietskies siebriedahkesne. Gosse årroeminie dejnie dajvine gusnie giele jj leah dan nænnoes dle dan ávteste gjerve gjëlem utniehtidh, jalts kultuvre annje maahta jielje årodh fuelhkesne, slïektesne jih saemiej gaskemsh.

Aarebi saemien maanah hiejmen bijjiedimmie byjenin, gusnie aaj maadtoeladtjh, neebnetjh, krist-eejhtegh jih mænngan aaj klaassevoelph. Viehkine daejstie almetjjistie dle eejhtegh meehtin vihkeles ávtegovvievh veeljedh

Jaepien 1969
dihete voestes saemien
maanagierte tseegkesovvi
Guovdageaidnusne.

Maanagierte sijjiem utni 20 maanide aaltarisnie golme-tjijhtje jaepieh. Gåetie lij akte vadtese Norsk Folkehjelp'ste mij sijhti maam akt saemide darjodh.

1980-jaepiej saemien maanagierth biehtsegin. Jienebh saemien maanagierth bigkesovvin, jih dihte saemien mobiliseringe 1970-låhkoen aaj vuesiehti man vihkeles maanagierth lin. Dovne akte politihkeles jih kultuvrelle biehtsegimmie jáarhki 1980-låhkoen.

Mieriesoejkesje maanagiertese jaepeste 1996 vihkeles sjöhti dovne dejtie nöörjen jih saemien maanagiertide. Dah digkiedimmieh 1960 jih 1970-låhkoen lin mejtie lij saemie jallh ij, jih mejtie edtji maanagierth utnedh jallh ij.

1980-låhkoen lij maanagiertide jáähkesjamme, men daelie gihtjelgi giiese institusjovne lij. Diejvese saemie aktem jeatjah sisvegem åadtjoeki, jih baakoem saemien maanagierten uvte tjeeli, guktie daah maanagierth dejtie saemien maanide sjödtin. Faahketji saemien ståäkegaevnieh sjöhti, saemien dalhketjh, saemien beapmoe, saemien beetnegh jih saemien klaeriah. Seamma tijjen dle dihte nöörjen lij ålkone. Maanah edtjin saemien kultuvrem lieredh dan åvteste dihte lij vihkeles.

1990-låhkoen lij guktie lij saemine årrodh jih guektienkultuvrelle jih guektiengielen identiteete vihkeles sjöhti. (Storjord 2000).

sijjen maanide. Gosse nommem, faadterh jih laahkoeh veeljin meehtin sjiehtesjimmiem jih identiteeteev tiedimmiem ovryökteth-laakan stuvredh. Dej geerve almetji barkoe jih darjomh lin dihte mierie maanaj byjjenæmman, jih dan åvteste maanah lin sjiehtesjamme geerve almetji veartenisnie. Gosse maanah lin geerve almetjigujmie ektine jih geerve almetjh åvtuguvinne utnin, dellie nuepieh utnin aktem bijjiedimmiem åadtjodh mij dejtie bïhkedi. Daan biejjien jijnde dehtie sjiehtesjimmeste jih bijjiedimmeste lea institusjovnide sertiestamme goh maanagierte jih skuvle, aaj saemien siebriedahkesne. Daah institusjovnh sijjen aalkoem jih aarvoevåaromem jeatjah siebriedahkest utnieh. Dan åvteste akte haesteme jijtsinie aktem saemien maanagiertefaalenassem bæjjese bigkedh, ij ajve tseegkemen gaavtan, men aaj aktem saemien sisvegem hammoedidh. Aerpievukie daajbaletjen vööste sæjhta jarngesne årrodh daesnie.

Jis edtja dam seamma goerkesemieriutnedh dle vihkeles säemies diejvesh tjelkestidh mah sijhtieh jarngesne årrodh bievnesisnie. Laakesne maanagierti bijre. Saemiedigkien budsjedtesne jih jeatjah tjaatseginie diejvesh åtnasuvvieh, mejtie maahta joekehtslaakan toelhkedh. Saemiedigkie sæjhta dan åvteste tjertestidh guktie mijjieg dæjtie diejvesidie guarkebe.

Saemiedigkien tjelkestimmien mietie dle daate akte saemien maanagierte/goevtese:

Saemien maanagierte akte maanagierte mij nænnoestimmine vihtiestamme maanagierte saemien gielese jih kultuvrese bigkie.

Maanagierte edtja maanaj identiteetem goh saemieh nænnoestehtedh, viehkine saemien gielem nuhtjedh jih saemien kultuvrem leerehtidh. Maanagierte stuvresåvva aktede saemiengielen pedagogeles barkoedäehkest. Barkijh maanagiertesne saemiestieh, jih dihte biejjieladje barkoegiele lea saemien (Saemiedigkien budsjedte 2012).

Kaarhte 1: Tjielth mah jaepien 2012 saemien maanagierth
jih nöörjen maanagierth saemien goevtesinie utnieh.

Kaarhte 2: Tjielth mah jaepien 2012 nöörjen maanagierthutnies saemien gielelierehtimmine.

Daennie ektiedimmesne saemien dajve lea:
Dah tjälth mah leah meatan saemien gielen reeremedajvesne (Saemielake 1987 paragraafe 3-1). Daelie (2012) uktsie tjälth mah leah meatan dajvesne: Unjárga/Nesseby, Deatnu/Tana, Porsáŋgu/Porsanger, Kárášjohka/Karajok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Gáivuotna/Kåfjord, Loabát/Lavangen, Divttasvuotna/Tysfjord jih Snåase/Snåsa.

Díhte diejvese guektiengielen lea daan sjiekenisnie akte almetje mij lea göökte voestesgielujmie byjjenamme jih gääbpegh gielh seamma hijven haalvoe, jallh akte almetje mij sov aarkebiejjien göökte gielh nuhtjie jih jijtjemse gääbpaginie identifiserede, jalhts gièlehaalveme ij leah seamma hijven gääbpaginie gieline.

Bïevnesebarkoe lea illedahke aktede prosesseste dovne Saemiedigkien sisnjielisnie, men aaj saemien siebriedahkesne. Seminaarh leah orreme gusnie byjingetje aktöörh leah raeriah buakteme, gihtjemegoerh leah saadtesovveme maanagierta-aajhertidie jih maanagiertebarkijidie, jih eejtegh leah gihtjesovveme. Nordlaanten, Tromsen jih Finnmaahrken fylhkenálmah leah aaj soptsestimmiegujmine orreme prosessesne. Saemiedigkien voereseraerie lea lahtestimmiem vadteme goylehtæmman. Jeatjah almetjh aaj nuepiem åtneme raeriah vedtedh Saemiedigkien nedtesæjrojne. Saemiedigkie lea vaenie raeriah åådtjeme, jih akte vuelege vaestiedasseprosente gihtjemegoerehimmie orreme. Jeatjah gaavtan bïevnesh åtnasovveme mah gäavnesieh reektehtsinie jih tjåanghkojste, jih bïevnesh mejtie åådtjeme gosse jeatjah gaskesem åtneme maanagierti aajhertigujmie jih barkijigujmie. Vírriesåbpoe akte gamte politihkeles digkiedimmie orreme Saemiedigkieraeresne jih Saemiedigkien stoerretjåanghkosne.

Saemien maangiertefaalenasse

Daan biejjen naa jijnjh maanah aktem saemien maanagiertefaalenassem åadtjoeh. Díhte saemien maanagiertefaalenasse mah vadtasåvva lea naa jeereldihkie. Maahta akte faalenasse årrohd saemien maanide maanagiertine gusnie åajvahkommes saemien giiele åtnasåvva, jallh akte faalenasse nöörjengielen saemien maanide nöörjen maanagiertine. Saemiedigkie lea veeljeme díejvesem saemien maanagiertefaalenasse nuhtjedh jih jih saemien maanagierte goh akte ektiediejvese bïevnesisnie. Daate dan åvteste saemien maanagierte ij gaajhkide dejtie maanagiertefaalenasside feerhmh mah aktem saemien sisvegem utnieh. Dennie minngiebisnie sijhtebé dam veelebe tjelkestidh. Saemiedigkie lea dårjoem vadteme maanagiertide saemienfaalenassine, jih dårjoeöörnegi tjirrh dle dæjtie maanagiertekategorijide utnebe:

a) *Saemien maanagierth, daate sæjhta jiehtedh akte maanagierte mij lea vihtiestamme nænnoestimmine díhte biejjieladtle barkoe saemien giëlese jih kultuvrese bigkie. Dah jeanatjommes dagkerh maanagierth leah noerhtesaemien dajvesne saemien dajvesne. Gaskem jeatjah aaj saemien maanagierth Oslosne, Tromsøsne jih Altesne.*

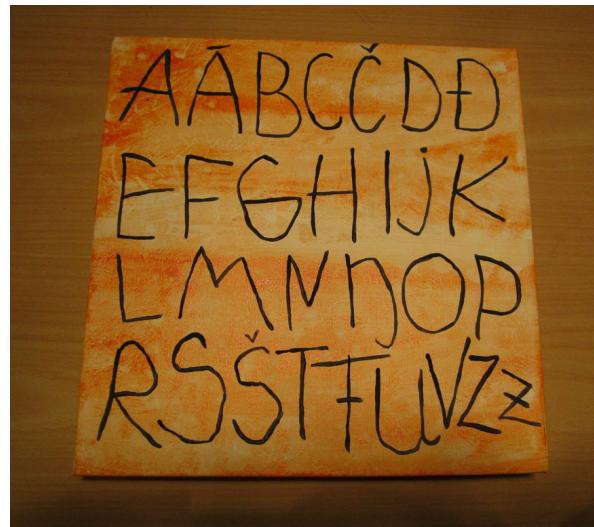
b) *Maanagierth saemien goevtesinie, amma nöörjen maanagierth saemien goevtesinie mij lea vihtiestamme nænnoestimmine díhte biejjieladtle barkoe saemien giëlese jih kultuvrese bigkie. Dah jeanatjommesh dagkerh maanagierth lea saemien dajven ålkolen, vuesiehtimmien gaavhtan Tromsø, Åarjel-Varangere, Nordreisa jih Alta.*

c) *Maanagierth mah faalenassh utnieh saemien gièlelierehimmien bijre, amma gièlelierehimmie akten maanese jallh maanadåehkide. Maahta aktem dagkeres gièlelierehimmien joektehtslaakan öörnedidh. Daah maanagierth eah badth jijtje barkijh utnieh saemien daajrojne, men maanagierte*

*saemiengielen almetjh leejjie mah maehtieh
dam faalenassem vedtedh. Dah maanah mah
dagkeres saemien gielelierehimmiefaalenassem
åadtjoeh, sjichtieh joekehts gielemaadtoem
utnedh. Muvhtide maanide dle daate faalenasse
sæjhta gielelierehimmie årodh, mearan
mubpieh mah joe leah saemiegiesen, sjichtieh
faalenassem åadtjodh sijjen gielem utniehtidh
jih dam vijriesåbpoe evtiedidh. Saemien
maanagierth jallh maanagierth saemien
goevtesinie aktine maanine mij aktem jeatjah
saemien gielem åtna goh maanagierten
barkoegiele, maehtieh aaj faalenassem
saemien gielelierehimmien bijre vedtedh
daan maanese. Gaajhkh daah maanagierth
maehtieh dåarjoem saemien gielelierehæmman
ohtsedh Saemiedigkeste. Dagkerh faalenassh
vadtasuvvieh gellene lehkesne, goh Tromsø,
Kåfjord, Harstad, Kvænangen, Overhalla jih
Bodø.*

Maanagierth saemien faalenassine leah dovne
privaate jih tjielten. Ovmessie örnedimmieh
faalenasseste gååvnesieh, goh båatsoe-,
kultuvre- jih eatnememaanagierte. Saemiedigkie
dåarjoem joekede maanagiertide noerhte-, julev-
jih åarjelsaemien maanajgumie. Daejstie dle
jeenjemes maanah noerhtesaemien maadtojne.
Daelie ajve akte julevsäemien maanagiertie
(Divtasvuodna) jih akte åarjelsaemien maanagiertie
(Snåase). Lissine aaj jeatjah maanagierth mah
faalenassem vedtieh julev- jih åarjelsaemien
gielelierehimmien bijre.

Juktie saemieh leah aalkoalmetjh njieljine
laantine, sæjhta iemie årodh laanteraasti rastah
laavenjostedh. Naemhtie aaj maanagierti bijre.
Muvhtine saemien dajvine laanteraasti rastah
laavenjostoe maanagiertefaaalenassen bijre.
Vuesiehimmien gaavhtan maanagiertie Sirmesne
nöörjen bielesne laavenjostoe Utsjokine såevmien
bielesne. Aaj åarjelsaemien dajvesne laavenjostoe
laanteraastah rastah. Saemiedigkie sæjhta
Saemien parlamentarihkeles raerien tjirrh, mij lea
akte laavenjostoe-åårgane Såevmien, Sveerjen
jih Nöörjen saemiedigkiej gaskem, barkedh ihke
vijriesåbpoe jih buerebe laavenjostoe sjædta
saemiej gaskem laanteraasti rastah.

Guvvie: Saemiedigkie

Mierieh

Saemiedigkieraerien politihkeles betnie

Saemiedigkieraerien politihkeles betnie
våaromem beaja Saemiedigkieraerien
barkose veeljemeboelhken. Raerie daam
betniem budsjedterærestimmesne sjiehtesje.
Saemiedigkien budsjedte vierhtieåtnoem stuvrie
maanagiertesuerkien sisnjelen. Akte stoerre bielie
Saemiedigkien barkoste maanagiertesuerkien
sisnjelen lea dåarjoereereme. Saemiedigkie
jeatjah gaavhtan dejtie siejhme laakh jih ulmiek
maanagiertide fulkese mejtie Stoerredigkie
vihtiestamme.

Laakh jih konvensjovnh

Jienebh laakh jih konvensjovnh mierieh
biejiah guktieh edtja Saemiedigkien
maanagiertepolitikhjem tjirrehtidh. Maahta
neebnedh ILO-konvensjovnem aalkoalmetji
reaktaj bijre, ENn konvensjovne maanaj
reaktaj bijre, Maadthlaaken paragraafe 110a,
Saemielake jih Laake maanagierti bijre.
Gaajhkh maanagierth edtjeh sijjen barkosne
dam aarvoevåaromem jih sisvegem utnedh
mah leah vihtiestamme Laakesne maanagierti

bijre (2006). Saemien maanide jih dan saemien maanagiertealaenassese dah åadtjoeh, dle maanagiertealaaken paragraafe 2 jih paragraafe 8 mah sjierelaakan maam akt saemien tsiehkiej bijre jiehtieh. Maanagiertealaaken paragraafe 2, mij lea maanagierten sisvegen bijre jeahta: "Maanagierte edtja maanaj aalterem, funksjovnedaltesem, mejtie njejte jallh baernie, sosjaale, etnihkeles jih kultuvrelle maadtoem krööhkedh, daan nuelesne maanaj giele jih kultuvre." Paragraafesne 8 maanagiertealaake daam jeahta tjielten diedten bijre: "Tjielte diedtem åtna ihke maanagiertealaenasse saemien maanide saemien dajvine saemien gielem jih kultuvrem betnesne åtna. Jeatjah tjieltine edtja sjiehteladtedh ihke saemien maanah maehtieh gorredidh jih evtiedidh sijjen gielem jih kultuvrem". Maanagiertealaake diedtem vadta tjieltide ihke dah edtjeh sjiehteladtedh naemhtie guktie saemien maanah maehtieh gorredidh jih evtiedidh sijjen gielem jih sijjen kultuvrem.

Mieriesoejkesje maanagierten sisvegasse jih laavenjasside (2011), mij lea akte mieredimmie maanagiertealaakese, aktem viedteldihkie mieriem vadta juktie soejkesjidh, tjirrehtidh jih vuarjasjidh maanagierti barkoem. Mieriesoejkesje jeahta maanagieth saemien dajvine edtjeh akte sjiehtesjamme bielie åroodh dehtie saemien siebriedahkeste jih gellievoetem, ræjhkoesvoetem jih jeerehtsidie saemien siebriedahkesne vuesiehtidh. Edtja vihtiestamme åroodh nænnoestimmine maanagierte åssjelinie åtna maanaj saemien identiteetem nænnoestehtedh viehkine saemien gielem nuhtjedh jih saemien kultuvrem, jieledevuekieh jih siebriedahketsiehkieh leerehtidh. Víjriesåbpoe edtja vihkeles biehkieh saemien maanabijjiedimmeste gorredidh, dovne barkoevuekine jih aarkebiejjien jieliedisnie. Maanagierten faalenasse tjuara örneresovvedh naemhtie guktie maanah åadtjoeh meatan åroodh ovmessie barkoeprosessine, jih åadtjoeh meatan åroodh kultuvrelle jih sosjaale darjoeminie, jih barkoedäehkie tjuara saemien maehtedh.

Maanagierte saemien dajvi ålkoli, mah saemien maanah utnieh, eejhtegh jih maanah reaktam utnieh veantadidh maanagierten barkoedäehkie daajroem saemien kultuvren bijre åtna jih aaj krööhkesti saemien kultuvre edtja akte bielie åroodh sisvegisticie.

Saemiedigkien aarvoevåarome

Akte saemien maanagiertealaenasse tjuara prinsihpine utnedh maanagierte edtja akte sjiehtesjamme bielie åroodh saemien siebriedahkeste. Saemiej etnihkeles identiteete ektiedamme sosjaale jih kultuvrelle jjitsevoetese, vihkeles aarvoeh sjugnede. Vihkeles dam saemien kultuvreaerpiem víjriesåbpoe evtiedidh, viehkine saemien kultuvrem, jieledevuekieh jih aarvoeh leerehtidh jih våajnoes darjodh. Maanagieth tjuerih Sov barkosne krööhkestidh dam jieledem gusnie saemieh jielieh. Gaskem jeatjah tjuara gellievoetem, ræjhkoesvoetem jih jeerehtsidie vuesiehtidh. Juktie saemien siebriedahke lea jarkelimmesne dle daan beajjetje maanah tjuerih meatan åroodh orre positieve biehkieh sjugniedidh dennie daajbaletje siebriedahkesne. Seamma tijjen lea vihkeles díhte daajroe, dåärehtimmie jih ussjedevuekie mejtie dah voeresh jih jjnjh geerve almetjh utnieh daan biejjien, jih mah annje jielieminie jeenjesi luvnie daan biejjien, dejtie tjuara nænnoestehtedh jih sertiestidh minngebe boelvese olles jaemieh men guhkiebasse jielieh.

Maanagieth aktem vihkeles barkoem åtna vuajnoeh sjugniedidh ihke almetjh ovmessie kultuvriste maehtieh raeffesne sinsitnine jieledh, jih sinsitnien jjitsevoetem seahkaridh. Saemien maanagiertealaenassen tjirrh maanah tjuerih goerkesem jih seahkarimmiem åadtjodh jeatjah kultuvrh aaj reaktam utnieh siebriedahkesne jih eatnemedajvine åroodh. Maanagierten diedte lea vihkeles aarvoeh leerehtidh, goh ektievoete, hokse jih meatandiedte, jih akte byrese åroodh mij goerkesem jih seahkarimmiem almetje-aarvose dårjohte, jih reakta joekehts åroodh. Mirrestalleme jih seammavyörtegsvoete leah

betnesne Saemiedigkien barkose. Maanagierten pedagogeles sisvegen tjirrh edtja vuejnedh näjth jih baernieh leah mîrrestalledh.

Mieresoejkesje maanagierte se jeahta maanagierten sisvege edtja vihkeles aarvoeh betnesne utnedh. Maanagiérth saemien faalenassine edtja leerehtidh:

- Lihkesvoete jih gorredimmie eatnamistie
- Aerpiuekien daajroe jih voeresi daajroe
- Saemien ektievoetedomesem nænnoestehtedh jih evtiedidh
- Seahkarimmiem evtiedidh saemiekultuvren gellievoetese
- Daajroe mij saemien maanabijjjedimmesne gåavnese

Saemiedigkien råälla, diedte jih faamoe

Juktie saemiej reaktam utnieh jijtje nænnoestidh sijjenjijtse gielen, kultuvren jih siebriedahkejieden bijjelen, dle Saemiedigkie edtja tjielke faamoem utnedh maanagierte politikhkesne. Gielepolitikhken sjiekenisnie dle Stoerredigkie edtja giehtjedidh Saemelaaken gielenjoelkedassh fulkesuvvieh. Saemiedigkien råälla lea politikhkem evtiedidh saemien gielese maanagiertesne. Dam digkede jeatjah gaavhtan Saemiedigkiebïevnesisnie saemien gielen bijre, jih Saemiedigkiebïevnesisnie lierehimmien jih ööhpehtimmien bijre.

Saemiedigkie sjiehteladta saemien maanagierte faalenassese Nöörjesne daarjoe-öörnegi tjirrh. Vijriesåbpoe Saemiedigkie lea eadzhohke politikhke-evtiedimmesne maanagiertesuerkesne, men ij naan laakepolitikhkeles faamoem utnieh. Konsultasjovnelatjkoen tjirrh reerenassine, Saemiedigkie nuepiem åtna tsevtsedh jih daerpiesvoeth våajnoes darjodh maanagierti evtiedimmiebarkosne.

Dihc stööremes viehkiedirrege juktie saemien gielen jih kultuvrem nænnoestehtedh lea daarjoe maanagierte. Dåarjoeöörnegen ulmie

lea maanah aktem maanagierte faalenassem utnieh mah gielen jih kultuvrem betnesne utnieh (Saemiedigkien budsjedte 2012). Jaepien 2012 mahte 6 millijovnh kråvnah vadtasovvin saemien maanagierte, ånnetji vielie goh 800.000 kråvnah vadtasovvin nöörjen maanagierte saemien goevtesinie, vielie goh 1,8 millijovnh kråvnah vadtasovvin maanagierte mah faalenassem utnieh saemien gielelierehimmien bijre, 480 000 kråvnah vadtasovvin prosjektide maanagierte jih 1.785.200 kråvnah learoevierhtide.

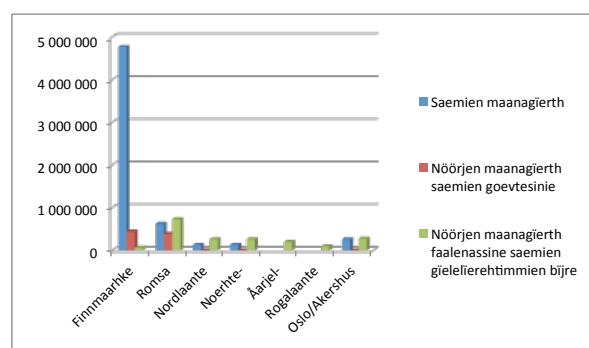

Tabelle 1: Dåarjoe maanagierte.

Konsulentesielte Asplan viak aktem vuarjasjimmien darjoeji dehtie ellies dåarjoste jih dåarjoekrïevenassijste jaepien 2010. Saemiedigkie lea dan mænngan dåarjoekrïevenasside staeriedamme dej illedahki mietie. Edtja dåarjoe vihth vuarjasjihd jaepien 2014.

Saemiedigkie aaj stipendeöörnegh åtna, mah gaskem jeatjah edtjeh saemiengielen barkjh dåårrehtidh maanagierte. Stipendh vadtasåvva dovne learoehkidie jáarhkeskuville jih studentide jilleskuville jih universiteetine.

Saemiedigkien leah jienebh laavenjostoeguejmieh mah tjäenghkies ulmiej vööste berkiah. Maahta neebnedh Maahtoedepartemeente, Ööhpehtimmiedirektovraate, Fylkenålma jih eehtegemoenehtse maanagierte (daaroen FUB). Saemiedigkie aaj aktem lihke laavenjostoem åtna fierhtine tjieltine. Tjielth diedtem utnieh ihke maanagiérth aktem hijven faalenassem vedtih saemien gielesne jih kultuvreliërehtimmesne. Tjielth leah vaaksjomefaamoe maanagierte, aaj dejtie privaate. Saemiedigkie aaj govlesadta fierhtine

maanagiertine jih eehtegigujmie. Vijriesåbpoe dle Saemiedigkie viermietjåanghkoeh öornede barkijidie maanagiertine juktie kvaliteetem evtiedidh, maahtoem lutnjedh jih dåjrehtimmieh juekedh. Saemiedigkie aaj saemien lierehtimmien bijre bihkede maanagiertesuerkien sisnjelen. Göökth fierhten jaepien Saemiedigkie tjaalegem "Stullan" olkese vadta dejtie mah maanagiertine berkieh. Saemiedigkie aktem tjirkijem åtna mirrestallemedæhkesne maanagiertide maam Finnmaarhken fylkenålma lea tseegkeme.

Daajroevåarome

Daajroevåarome szejhta akte haesteme årodh Saemiedægkan gosse edtja strategijide maanagierteevtiedæmmman darjodh. Saemiedigkie sov daajroevåromem bigkie jjitse statistikhkine.

Dihet minngemes statistikhke jaepeste 2012 (Saemiedigkie) vuesehte daelie vihtesjadteme 23 saemien maanagierth, 7 nöörjen maanagierth saemien goevtesinie jih 31 nöörjen maanagierth mah faalenassem vedtih saemien gielelierehtimmien bijre. Doh saemien maanagierth leah Kirkenesen raejeste noerhtene Oslo raajan äerjelisnie. Medtie 70 prosenth dejstie saemien maanagiertijste leah Finnmaarhken fylkesne. Læjhkan vihkeles mächtelidh statistikhke ij maam sisvegen bijre jiehtieh maanagiertine. Daate lea mij akt maam "Samiske tall forteller" lea neebneme, jih mejnie Saemiedigkie szejhta vijriesåbpoe barkedh.

Saemiedigkie åadtje, dårjoereeremen sjiekenisnie, dæjredh man jjnjh maanah mah saemien maanagiertefaalesssem åadtjoeh. Maahta veanhtadidh maanalåhkoe lea ånneti stuerebe dan åvteste såemies maanagierth eah dårjoem Saemiedigkest ohtsh, jalts saemien faalenassem utnies, jih dan åvteste eah meatan sjidh mijjen statistikhkesne dej maanajgumie mah saemien maanagiertefaalesssem åadtjoeh.

Saemiedigkien bijjieguvvien mietie dle 826 maanah saemien maanagiertefaalesssem åadtjoeh 2012. Dijagramme vuelielisnie vuesehte guktie maanalåhkoe lea joekedamme dejnie 7 sjyöhtek fylhkine. Dah taalh jaapan 2012 vuesiehtieh 62 % maanijste saemien maanagiertefaalesssem åadtjoeh Finnmaarhkesne, 24 % Tromsesne, 60 % Nordlaantesne, unnebe goh 3 % Noerhte-Trööndelagesne, Åarjel-Trööndelagesne jih Rogalaantesne jih vielie goh 3 % Oslo jih Akershusesne.

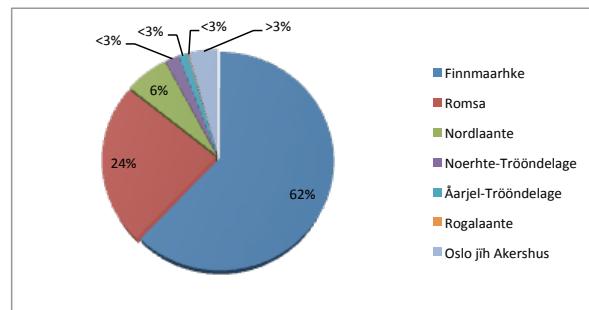

Tabelle 2: Maanalåhkoe maanagiertine saemienfaalenassine.

Saemiedigkie aaj aktem bijjieguvviem dorjeme maanalåhkoste mij noerhtesaemien-, julevsasemien – jih åarjelsaemien maanagiertefaalesssem åadtjeme (vuartesjh dijagrammem vuelielisnie).

Bijjieguvvie vuesehte noerhtesaemien maanagiertefaaless lea vadtasovveme 7 fylhkine, jih medtie 750 maanah dam faalenassem åadtjoeh. Dehtie ålest maanalåhkoste dle daate 90 % maanijste. Iemielaakan dle bijjelen 60 % maanah mah noerhtesaemien maanagiertefaalesssem åadtjoeh Finnmaarhkesne, jih lihkebe 30 % Tromsesne. Fierhtene dæjstie fylkjiste Nordlaante, Noerhte-Trööndelage, Åarjel-Trööndelage jih Rogalaante dle unnebe goh 3 % maanah mah saemienfaalenassem åadtjoeh, mearan Oslosne jih Akershusne ånneti vielie goh 6 %.

Julevsamien maanagiertefaaless ajve vadtasåvva tjeltine Nordlaanten fylkesne, gusnie julevsamien dajve. Dehtie ålest maanalåhkoste

mah saemien maanagiertealaenassem áadtjodh dle medtie 6 % maanijste julevsäemien maanagiertealaenassem áadtjoeh.

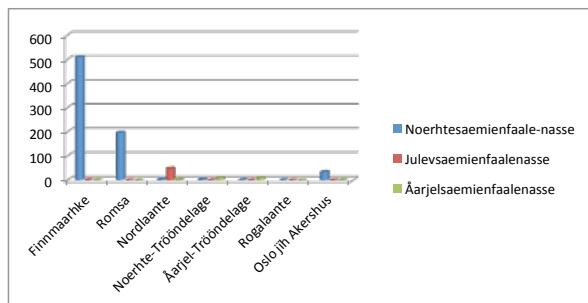

Tabelle 3: Maanalåhkoe noerhte-, julev-jih åarjelsäemien maaangiertefaaalenassine.

Dehtie állesth maanalåhkoste mah saemien maaangiertefaaalenassem áadtjoeh, dle vielie goh 3 % maanijste mah åarjelsäemien maanagiertealaenassem áadtjoeh. 88 % åarjelsäemien maanagiertealaenasseseste vadtauvvieh åarjelsäemien dajvine Noerhte-jih Åarjel-Trööndelagesne. Unnebe goh 3 % maanijste åarjelsäemien maanagiertealaenassem áadtjoeh fierhtene fylhkijste Finnmaarhke, Nordlaante, Oslo jih Akershus.

Daate bijjieguvvie vuesehte åejvieleavloe maanalåhkoste mij saemien maanagiertealaenassem áadtje lea Finnmaarhkesne jih Tromsesne. Tabelle aaj vuesehte saemienfaalenasse lea saemien dajvine. Vuesiehtimmien gaavhtan dle julevsäemien maanagiertealaenasse julevsäemien dajvine Nordlaantesne. Vijriesåbpoe dle dijagramme bijjielisnie vuesehte åarjelsäemien maanah leah bárrode gelline fylhkine, aaj åarjelsäemien dajvi álkoli. Saemiedigkie vuajneme akte lissiehtimmie orreme dejstie ohtsemijstie mah leah åarjelsäemien faalenasside. Akte dagkeres evtiedimmie lea vaajteles, seamma tijjen goh Saemiedigkie tuhtjie vihkeles viehkietidh nænnoestehtedh dejtie tseegkeme maanagiertealaenasside.

Båetjen aejkien Saemiedigkien ulmie lea tjelmide biejedh bievne- jih bikhedimmiebarkose. Saemiedigkie veanhede tjielth jih maanagierte- aajherh aaj dïedtem vaeltieh saemien

maanagiertealaenassi bijre bievnedh jih bikhedidh. Saemiedigkie szejhta aktem lissie fokusem utnedh julev- jih åarjelsäemien maanagiertealaenasside båetjen aejkien. Daate dan ávtete daejnie dajvine dle joekoen vihkeles saemien giellem jih kultuvrem vaarjelidh.

Analyjsedáehkie buakta gærjesne Samiske tall forteller 5, maanagiertealåhkoe saemienfaalenassine lea jiebne. Maanalåhkoe mij saemien maanagiertealaenassem áadtjoeji læssani 6 maanajgumie 2010/11 raejeste 2011/12 raajan. Seamma tijjen dle maanalåhkoe mij saemien maanagiertine jih saemien goevtesinie nöörjen maanagiertine vaadtsa ánnani 30 maanajgumie, jih 36 maanajgumie læssani mah saemienfaalenassem áadtjoejin nöörjen maanagiertine. Díhte fåantoe man ávtete daate ánnanimmie maanijste maanagiertine boelhken 2005-2012, lij låhkoe dejstie golmen-, njieljen- jih vijhten jaepien båeries maanijste ánnani abpe 16 % Finnmaarhkesne, mahte 6 % Tromsesne jih 10 % Nordlaantesne.

Samiske tall forteller 5 aaj tjaala "dastegh mijjeh dam állesth taalem faalenassesáarhtine juekebe, dle vuejnebe akte guhkies jarkelimmie szejhta sjidtedh. Maanalåhkoe saemien maanagiertine jih saemien maanagierteegoevtesinie (nöörjen maanagiertine) ánnene, mearan maanalåhkoe jeatjah saemienfaalenassine nöörjen maanagiertine læssene. Riektesisnie dle gielle szejhta viesjiesåbpoe sjidtedh aarhskuvlemaanaj luvnie dej minngemes govhte jaepiej, dan ávtete dah faalenassh mah læssanieh, leah viesjiesåbpoe goh dah mah ánnanieh."

Saemiedigkie vihtesjadta maam analyjsedáehkie buakta. Akte ánnanimmie saemien maanagiertealåhkoste orreme seamma tijjen goh nöörjen maanagiert saemienfaalenassine leah læssanamme dej minngemes jaepiej. Díhte állesth maanagiertetaale lea læjhkan jiebne. Maahta árrohdh dan ávtete maanagiert leah orrijamme jallh leah jeatjahaakan öörnedamme guktie dah leah vaenebh sjidteme. Akte jeatjah faktovre

*Jaepiej 2009, 2010 jih
2011 Unjargan tjielte namhtah
maanagiertesijjem utni. 2012
raejeste akten sijjen åasa lea 1500
kråvnah fierhien asken (beapmojne).
Dejtie mah dïenesjieg unnebe
goh 3G, maanagiertesijjen åasa
500 kråvnah (beapmojne). 50 %
giehpiedimmie jis åerpenh.*

maahta árrodh Saemiedigkie daan boelhken lea striengkiesåbpoe krïevenassh bïejeme dejtie daarjojde saemien maanagiertide.

Dïhte ánnanimmie maanagiertelåhkosne saemien faalenassine lea mij akt mestie Saemiedigkie tjooperde, jih mejnie ij leah madtjeles. Båetijen aeikien Saemiedigkie sæjhta bïevnesebarkoem jih bïhkedimmiem lissiehtidh, guktie aaj sjyöhthekke daarjoedåastojh, mah eah daarjoem ohtsh daan biejjien, sjighthie dam darjodh båetijen aeikien. Saemiedigkie bïevnesh åadtje sjyöhthekke maanagierti bïjre mah eah daarjoem ohtseme, jih daate maahta nåake árrodh dejtie maanide mej bïjre, dan åvteste dah kanne eah aktem saemien maanagiertefaalenassem åadtjoeh. Daan biejjien dle Saemiedigkie ij barkoefamoem utnieh dam giehtjedidh. Saemiedigkien aajkoe maanagiertedåarjojne lea daan mearan orremi sjiehteladtedh ihke tjielth jih privaate maanagierte-aajterh edtjieg maehtedh aktem saemien maanagiertefaalenassem vedtedh. Saemiedigkie vuajna daerpies daarjoeöörnegen krïevenassh vihth vuarjasjidh. Maanagierti reektemi tjirrh dle Saemiedigkie vuajna dah maanagierth leah joekehts dovne sisvegen jih

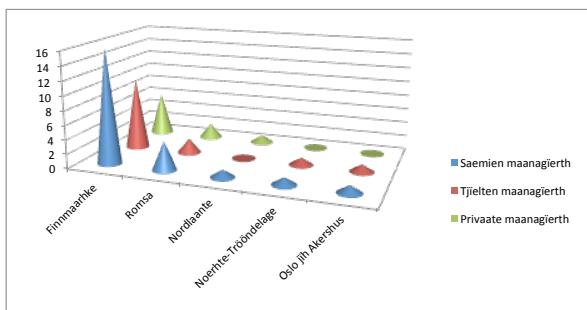

Tabelle 4: Låhkoe saemien maanagiertijste.

gielen bïjre. Saemiedigkien vaajtele lea daarjoem sjiehtedidh naemhtie guktie maanagierth maehtieh evtiedimmiem jih kvaliteetem sisvegitie gorredidh.

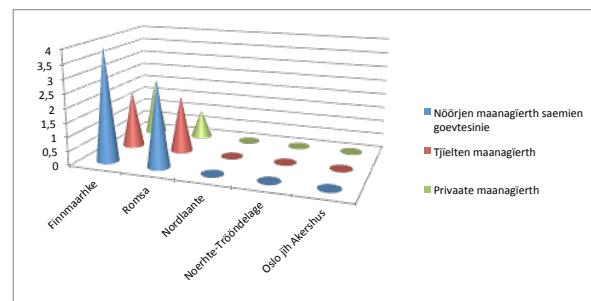

Tabelle 5: Låhkoe maanagiertijste saemien goevtesinie.

Tabelle vuesehte dejstie állesth 23 saemien maanagiertijste dle 14 tjielten maanagierth jih 9 privaate maanagierth. 71 % dejstie tjielten saemien maanagiertijste jih mahte 60 % dejstie privaate saemien maanagiertijste leah Finnmaarhkesne. Tjåanghkan mahte 30 % tjielten maanagierth fylhkine Tromse, Noerhte-Trööndelage jih Oslo jih Akershus, mearan ij naaken Nordlaantesne. Fylhkine Tromse jih Nordlaante tjåanghkan bïjelen 30 % privaate saemien maanagierth, mearan ij naan privaate saemien maanagierth Noerhte-Trööndelagesne, Oslo jih Akershusesne.

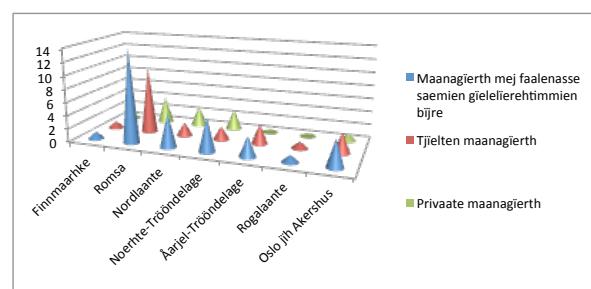

Tabelle 6: Låhkoe maanagiertijste faalenassine saemien gielefierihtimmien bïjre.

Tabelle vuesehte ajve Finnmaarhkesne jih Tromsesne gusnie nöörjen maanagierth goevtesinie saemienfaalenassine. Akte naa seamma joekdimmiem tjielten jih privaate saemien maanagiertijste daejnie fylhkine. Tjåanghkan mahte 60 % tjielten jih bïjelen 40 % privaate saemien maanagierth fylhkine.

Jaepien 2012 dle 33 nöörjen maanagierth daarjoem saemien gieletierehrtæmman áadtjoejin. Daejstie 33 maanagiertijste bijjelen 60 % leah tjielten maanagierth, jih mahte 40 % privaate maanagierth. Tromsesne bijjelen 70 % tjielten jih mahte 30 % privaate maanagierth mah faalenassem utnieh saemien gieletierehrtimmien bijre. Daennie fylhkesne aaj jeenjemes maanagierth saemienfaalenassine ajve akten maanese. Åarjel-Trööndelagesne, Oslo jih Akershusesne 3 jallh jienebh tjielten maanagierth, mearan Nordlaantesne, Noerhte-Trööndelagesne jih Rogalaantesne 3 jallh jienebh privaate maanagierth saemienfaalenassine, Oslo jih Akershusesne vaenebh goh 3, jih Åarjel-Trööndelagesne jih Rogalaantesne jj naaken.

aarvoeh maanagierte edtja betnesne utnedh, jih guktie dam bööremeslaakan darjodh. Aktene bijjemes daltesisnie dle saemieh goh almetjh tjuerih reaktam áadtjodh sijen jjtsh maanagierth evtiedidh, gusnie lierehrtimmievuekieh jih jjtsh learoevierhtieh leah jarngesne. Saemieh maehtieh, vuesiehimmien gaavhtan jjtje mieriesoejkesjem darjodh saemien maanagierteaalennassese. Dotkeme vuesehte eah gaajhkh saemien maanagierth aktem saemien sisvegem utnieh. Jalhts maanagierth leah vihtiestamme sijen nænnoestimmie dah edtjeh saemien gielem jih kultuvrem betnesne utnedh, jih saemiengielen barkijh utnedh. Maanagierten sisvege jj leah ajve vuekiej jih learoevierhtiej bijre, men aaj mennie mieresne jih guktie saemien perspektive leavloem áadtje jih våajnoes sjædta riektesisnie.

Barkoesuerkieh

Bievnese saemien maanagierteaalennassi bijre edtja tjelmide barkoesuerkide biejedh, jih vuesiehtidh mah haestemh, ulmiek jih strategijh mah leah mijjen uvte. Saemiedigkie sæjhta tjoevkesem biejedh govhte barkoesuerkide. Mijjieg dejtie áehpiedehtebe akti akti, men læjhkan dej tjåenghkies ulmie lea vaarjelidh, nænnoestehedh jih evtiedidh saemien gielem jih kultuvrem.

Barkoesuerkie 1 – Maanagierten sisvege

Haestemh

Saemiedigkien maanagierte politikhe våaroeminie átna maanagerti kvaliteete jih sisvege, jih maanagerti aarvoevåarome tjuerih jarngesne árrohd gosse edtja aktem állesth saemien ööhpehrtimmiepolitikhkem evtiedidh. Vihkeles díhte nasjovnaale ööhpehrtimmiepolitikhkem ulmiek jih strategijh átna juktie gorredidh dah unnenes standardh aalkoalmetji reaktide steeresuvvih. Barkoesuerkie ussjede ihke daerpies aktine tjåenghkies pedagogeles betnине jih tjåenghkies haestemh utnedh mah saemien

Akte dejstie haestiemijstie lea hijven kvaliteetem gorredidh maanagierten sisvegistie, seamma tijen goh mijjieg daejrebe jjnjh faagealmetjh fäätesieh. Vihkeles faagealmetjh gåavniesieh mah faagemaahioem suerkesne utnieh. Dah sijhtieh viehkiehtidh kvaliteetem jih aktem eensi faageles sisvegem gorredidh dan bööretjommesasse maanide, dej eejhtegidie jih saemien gietskies siebriedahkese.

Akte sijjhme suerkie maanagierten sisvegisnie lea kultuvreleerehrtimmie. Kultuvre lea aerpien jih aerpievukieh bijre, men seamma tijen gorredidh, sjugniedidh jih orrestidh. Saemiedigkien bieleste sæjhta vihkeles árrohd skreejrehtidh maanagierth dam saemien kultuvrem betnesne utnieh gosse sisvegem soejkesjieh. Ståakedimmien tjirrh

Guvvie: gahkkorcorustudentbhc.blogspot.no

maahta vihkeles aarvoeh maanide vedtedh gosse leah ålkone eatnamisnie jih gosse maanah åadtjoeh meatan åroodh aerpievuekien barkosne. Saemien kultuvre edtja akte iemie bielie åroodh saemien maanagiertealaenasseste aarkebiejjien. Sisvege edtja gellielaaketje jih jeereldihkie åroodh, jih sjiehtedamme åroodh dan aktegs maanese. Edtja sisvegem saemien maanagiertealaenassesne gaajhkide maanide sjiehtedidh, saah gusnie dah åroominie laantesne. Edtja aaj akte lissiehtimmie åroodh maanan evtiedimmesne; daan sjiekenisnie joekoen gielleevtiedimmesne. Akte krievenasse saemiengielen barkijh maanagiertesne berkieh.

Dan åvteste saemien siebriedahke dan gellielaaketje, dle dah ov messie maanagierte tjuerih dam gietskies kultuvrem våaroemassee biejedh sijjen maanagierte. Dellie dah barkijh aktem gietskies jih aerpievuekien daajroem daarpesjeh. Maanah tjuerih seamma tijen åadtjodh seahkarimmiem jih ektiedomesem evtiedidh abpe saemien gellievoeten åvteste, jih akten jienebekultuvrelle siebriedahken åvteste sjiehmelaakan. Dejpielstie saemieh sijjen årromedajvh åtneme dovne noerhtesaemien, julevsaeemien jih åarjelsaeemien gieledajvesne. Daah saemien dajvh annje gåavniesieh jalts unnebe sjidteme. Lissine saemieh staarine åroeh. Vihkeles gaajhkh maanah nuepiem åadtjoeh sijjen gietskies kultuvren bijre lieredh saah gusnie laantesne åroominie, seamma tijen goh dah aaj tjuerih mubpiej aerpievuekiej, aarvoej jih vuekiej bijre lieredh.

Eejtegh ojhte åejviediedtem utniesh maanan bijjiedimmien åvteste, viertesth Maanalaakine paragraafe 30 (1981). Eejtegediedte sæjheta jiehtedh ejtegh aktem hoksediedtem åtna maanan åvteste, jih dah nænnoestimmireaktam utniesh maanan bieleste. Dan baelien maana lea maanagierte, maanagierte säämies dejstie hokse- jih bijjiedimmilaavenjassijste vaalta. Maanagierte lissine båata hiejmebyresasse, jih tjuara goerkesem jih seahkarimmiem vuesiehtidh ov messie fuelhkievuekide. Saemiedigkie vuajna man vihkeles maanagierte dan jeenjemasth goh gåarede, aerpievuekieh saemien bijjiedimmien

sisnjelen guhkiebasse sertieh. Maanagierte tjuara tjarke krööhkedh maam eejtegh maanabijjiedimmien vienhtieh jih guktie dah maanide bijjiedieh. Dan åvteste barkijh, eejtegh jih dihre sjiehme saemien siebriedahke tjuerih aktem voerkes vuajnoem jih maahtoem utnedh.

Guktie maanagierte leah hammoedamme lea vihkeles dan åvteste maanah badth tsevtseme sjidtie dejstie byningetje tsiehkijste. Daeverh jih væhtah leah symbolh jih dan sisnjelds maanagierte kultuvren jih daan aarvoej bijre soptsestieh. Saemiedigkie veanhta maanagierte edtjeh aktem saemien voetem utnedh, våajnoes daeverigumie jih væhtajgumie. Mahta akte gäetie åroodh jallh láavthgäetie, saemien stååkegaevnieh (stååkegaevnieh mah saemien kultuvrem vuesiehtieh), feegreme saemien klaeriegumie jih vielie. Gosse saemien gielle aaj våajnoes dle dihre aaj soptsestie maanagierte leavloem beaja saemien sisvegassee, dovne gielle jih kultuvre. Akte våajnoes saemien voete lea vihkeles ihke maanah edtjeh damtedh dah sijjiem utniesh ektievoetesne jih leah jáähkesjamme, jih dihre maahta meatan åroodh dam saemien identiteetem nænnoestehtedh.

Daan beajjetje laakine eah gaajhkesh reaktam åadtjoeh akten saemien maanagiertealaenassese, jalts dam sjichtieh. Maanah ajve reaktam utniesh aktem sijjiem åadtjodh maanagierte, men ij reaktam utniesh aktem saemien maanagiertealaenassem åadtjodh. Øie-moenehtse (NOU:2012, Til barnas beste, ny lovgivning for barnehagene)

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

vuarjesje ij leah aavrehke aktem krievernassem reaktan bijre saemien maanagiertefaalenassese sjiehtesjih aktene orre maanagiertelaakesne, dan åvteste ij gåaredh dam illedh. Saemiedigkie lea ovgeahpan. Maanah maanagiertesne byöroeh laaken mietie seamma reaktah utnedh goh learohkh maadthsuvlesne gosse lea reaktan bijre saemienfaalenassese. Aktine sjiere reaktine saemien maanagiertefaalenassese, dle gaajhk maanah mah dam sijhtieh aktem faalenasssem åadtjoeh gusnie leavloem beaja saemien gielese jih kultuvrese. Naemhtie guktie örnerge lea daan biejjen, dle ij leah daate nuekies tjelke. Saemiedigkien mielen mietie dle tjuara laakesne tjåadtjodh gaajhk maanah mah dam sijhtieh, reaktam utnieh saemien maanagiertefaalenasssem åadtjodh saaht gusnie laantesne dah åroeh.

Saemiedigkien råälla sæjhta amma årodh viehkietidh aktem saemien sisvegem maanagiertine gorredidh jih evtiedidh. Saemiedigkie sæjhta aktem politikhjem

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

tjirrehtidh gusnie dah barkijh tjuerih aktem unnemes daajroem utnedh kultuvredaajroen jih kultuvregerokesen bijre.

Tjielti jih fylhkentjih tjuerih aktemunnemes daajroem utnedh kultuvredaajroen jih kultuvregerokesen bijre. Tjielti jih fylhkentjih tjuera aktem eadtkoekåbpoe råällam utnedh jih sjöötehke guejmiegujimie laaverjostedh desnie gusnie maanagiertide vääksje. Daate juktie gorredidh dïhte saemien perspektiv lea stièresne.

Ulmie

- Maanagierten akte saemien sisvege mij evtiedimmien, lierehimmien jih skearkagimmien eevtjie, laavenjostosne jih goerkesisnie maanan hiejmine.

Strategijh

- Hoksedh maanagierte-aajterh daajroem utnieh saemien gielen jih kultuvren bijre
- Viehkiehtidh guktie maanagierth faageles maahtoem utnieh saemien gielesne jih kultuvresne jih daate leavloem åadtje maanagiertesne
- Viehkiehtidh guktie studenth daajroem åadtjoeh saemien gielesne jih kultuvresne.

Barkoesuerkie 2 – Gieleskreejreme maanagiertesne

Haestemh

Saemiedigkie åtna gielelierehimmie jih gieleskreejreme maanagiertemaanijste lea akte dejstie vihkielommes suerkjiste maanagiertepolitihken sisnjelen. Saemielaake (1987) vihteste saemien akte byögkeles giele Nöörjesne, jih saemien jih nöörjen leah

seammavyörtegs gielh. Mieresoekjesje maanagierten sisvegasse jih laavenjasside (2001) jeahta maanagierte edtja eadtjohkelaakan barkedh maanaj gieleevtiedimmine. Akte dejstie ulmijste Saemiedigkien gielepolitikhese lea viehkiehtidh guktie jienebh saemien gieleutnijh sjædta bætjen aejkien. Saemien gieli gaavhtan dle vihkeles maanah maehtieh gielem vejtiedidh hiejmesne, maanagiertesne jih skuvlesne. Saemiedigkie sæjhta dan åvteste eadtjohkelaakan nænnoestehtedh jih sjiehteladtedh ihke gaajhkh maanah dam gielelerehimmieh åadtjoeh maam edtjieh utnedh laaken mietie. Barkoe- jih ektiedimmieddepartemeente lea aktem dahkoesoejkesjem dorjeme saemien gielide (2009).

Dahkoesoejkesje digkede ulmiek, haestemh, guhkies strategijh jih råajvarimmieh gielelerehimmesne saemien maanide jih noeride. Daate akte gamte barkoe mejnie Saemiedigkie aaj barkeminiesov maanagiertepolitikhken tjirrh. Jis dahkoesoejkesje edtja staeriesovvedh

dle byöroe Saemiedigkiebïevnesem saemien maanagiertealaenassen bijre våaroemassee biejedh. Jeatjah gaavhtan vuesiehtibie Saemiedigkiebïevnesasse saemien gielen bijre mij dahkoesoejkesjem vielie gietede.

Gieleskreejreme aktene maanagiertesne jj leah aktelaaketje dan åvteste maanah ovmessie gielemaadtojste bætih. Gellie sårhts gielefaalenassh daan beajjetje maanagiertine gäavniesieh. Jalts maanagierten nænnoestimmime tjàådtje daate akte saemien maanagierte, dle saemien giele maahta åtnasovvedh dovne vaenie jih jijnje. Mijjieg aa jaejrebe nöörjengielen maanah sijjiem saemien maanagiertine ohtsedieh, jih mijjieg daejrebe daate gielebyjresem tsevtsie naemhtie guktie nöörjen giele lea dihete giele mij jeenjemes åtnasávva. Saemiedigkien gielepolitikhke sæjhta gellievoetem jih jeerehtsidie gaajhchine saemien gieline gorredidh. Gietskies sjiehtedimmie gielefaalenassesste lea vihkeles. Dovne maanah mej saemien ietniengieline jih maanah saemien

Guvvie: Saemiedigkie

mubpiengieline tjuerieh nuepieh åadtjodh giem vejtestidh jih giem guhkiebasse evtiedidh. Naan maanagierth jijtsh gielsoejkesjh darjoeh fierhent maanese. Dellie maanagierte akte sijje sjædta gusnie dovne nöörjengielen maanah saemien lierieh, jih saemiengielen maanah saemien giem evtiedieh funksjovnelle guektiengielevoten vöoste.

Dah stoerre jeerehtsh maanaj gielmaahosne haestemh veditieh gosse edtja gielkreejremasse

sjieladtedh. Maanagierth tjuerieh dan åvteste faalenassem sjiehtedidh maanaj giellevtiedimmien jih maadtoen mietie. Maanagierte tjuara sjiehteladtedh ihke barkijh jih maanah saemien giem ektesne nuhtjeh gosse stååkedieh jih lierieh, jih veeljeh saemiestidh gosse jeatjah saemiegien almetjigujmie ektine. Saemiegien maanah sjighthieh iktegish säemies boelkesne åroodh guektiengielevoteevtiedimmesne aktene jallh jieniebinie dejstie saemien gieljste jih nöörjen gielensne, jallh jeatjah gieline. Maanagierte edtja hoksedh maanah aktem saemiegien evtiedimmien åadtjoe, olles dej saemien giel jih saemien kultuvrelle sisvege viesjiesåbpoe sjidh men nænnoesåbpoe. Juktie dam hoksedh dle vihkeles maanagierte aktem tjielke gielpolitikhkem åtna. Maanah mah edtjeh giem lieredh jih giem evtiedidh aktem saemiegien sijjiem daarpesjeh gusnie ij naan jeatjah gielh. Tjuara örnedidh jih vuekieh nuhtjedh mah maanah gielmaadtojne sjehtieh jih maanagierten ulmine giellevtiedimmien bijre. Maehtebe vuesiehtidh

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

dan saemien maanagiertese Alta siida mij aktem tjielke gielpolitikhkem maanagiertesne åtna. Daan faalenassen gaavtan dle eejtegh åvtedaaajoem utnieh maam gielen bijre ussjede. Vuesiehtibie aaj Saemiedigkiebiewnesasse saemien gielen bijre.

Saemiedigkie vuajna akte dejstie bööremes viehkiedirregjistie lea orreme gosse tjielth leah meatan sjidteme saemien gielen reeremedajvesne. Muvhtene lehkesne daate öörnege ij leah dejtie vaajteles illedahkide vadteme. Saemiedigkie jeatjah gaavtan veanhta jeatjah dajvh saemien årrojigujmie, goh Alta, Röörose jih Tromsø aaj tjuerieh saemiegielese sjiehteladtedh maanagiertine. Daah dajvh leah aerpievukien mietie dajvh saemien årrojigujmie. Maanagiertelaaken mietie maanagierte edtja saemien maanaj giem jih kultuvrem krööhkedh. Daate ij leah ektiedamme saemien dajvide, men saah gusnie maanah maanagiertesne vaedtsieh. Åarjelsaemien jih julevsäemien gielh leah naa viesjies gielh jih rääjvarimmieh daarpesjeh mah leah ryktesth stuvreme dejtie sjiere daerpiesvoetide daejnie siebriedahkine. Ihke gielh edtjeh hijven evtiedimmienuepieh åadtjodh dle daerpies aktine sjiere barkojne åarjel- jih julevsäemien dajvine.

Saemiedigkie vuajna akte dejstie haestiemijstie gosse gielkreejremenie barks lea vierhtiealmetjh jih faagebarkijh saemien gielmaahojne fäätesieh. Gosse maehteles geerve almetjh fäätesieh dle gielerehtimmie näake sjædta. Læjhkan dle jijnjh maanagierth aktem vihkeles barkoem darjoeh giellevtiedimmiebarkosne.

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

Åarjel-Varangeren tjelte

**25.000 kråvnah lissine vadta
fierhten jaepien saamastallije
barkijidie saemien goevtesisnie,
Sandnes maanagiertesne.**

Hijven kvaliteete lïerehimmesne lea vihkeles ihke maanah edtjeh maanagierteafalenassem dâjredh goh mij akt hijven. Saemiedigkie sæjhta tjiertestidh akte feerhmeles lïerehimmiebjyrese lea vihkeles, gusnie saemiengielen barkijh saemien nuhtjeh maanine ektine, faageleslaakan jih maanaj guektiengielen evtiedimmien jih jjtsh nuepiej mietie. Barkijh maanagiertine leah gieleavteguvvieh maanide aktene aaltarisnie gosse lea aelhkie maanide tsevt sedh. Dan ávteste vihkeles dovne maanagiertelohkehtæjjah jih klahkh aktem pedagogeles profesjovnaliteeten evtiedieh juktie dah voerkes sjidtih sijjen râllan bijre gieletierehimmesne. Daan beajjetje gaah tjemesiebriedahkesne barkoesijjej bijre dle Saemiedigkie vuajna akte haesteme saemiengielen barkijh maanagiertine utniehtidh. Jis edtja dam bööremes kvaliteetem jaksedh gieletierehimmesne dle tjuara maahodem gorredidh, men aaj daajroem vîriesåbpoe evtiedidh jih dam orrestidh akten eadtjohke prosessen tjirrh.

Goh aarebi neebneme dle barkijh maanah maanagierte se åadtjoeh mah joekehts saemien maahodem utnieh. Dan ávteste eevre daerpies barkijh aaj maahodem utnieh guektiengielepedagogikhkesne. Dah saemien maanagiertelohkehtæjjah stoerre haestemh utnieh öörnedimmine jih maam vukeide dah edtjeh veeljedh gieletierehimmesne. Saemiedigkie vuajna vihkeles soejkesjh evtiedidh guktie maanagierte edtja maanajgumie barkedh, jih daerpies maanide dæhkine juekedh gieledaajroej mietie. Gelline maanagiertine saemien faalenassine maahta vaenie maanagiertelohkehtæjjah årrohd. Dîhte faageles digkiedimmie aktene maanagiertesne ajve aktine maanagiertelohkehtæjjine maahta veassohke

sjidtedh. Sijjieg darjodh gusnie faageles digkiedimmieh bæjjese vaaltasuvvieh vihkeles sjædta.

Eejtegh leah vihkeles laavenjostoegejmieh maanagierten gielebarkosne. Laake maanagierti bijre (2006) vih teste maanagierte laavenjostosne jih goerkesisnie hiejmine maanaj hoksedaerpiesvoeth jih ståkkedimmiedaerpiesvoeth gorrede, jih lïerehimmien jih skearkagimmiem skreejrie akten gellielaaketje evtiedimmien gaavtan. Gielebarkoe maanagiertesne iijnjem barkoem kreava barkijistie jih eehtegijstie. Akte haesteme dam saemien gielen statusem lutnjedh guktie eehtegh saemien veeljeh joe maanagiertesne. Juktie goerkesem jih daajroem sjugnedidh gielebarkoen bijre, eehtegh aaj byöroeh maahotelutnjemem åadtjodh. Vîriesåbpoe byöroe eehtegidie skreejredh saemien veeljedh sijjen maanide aaj dennie vîriesåbpoe ööhpehtimmesne, guktie iemie sjædta saemien maadthlïerehimmesne aaj utnedh. Saemien giele tjuara vielie våajnoes sjidtedh dovne hiejmesne jih maanagiertesne.

Dîhte dârjoe maam maanagiert Saemiedigkesté åadtjoeh daamtaj gieleskreejremasse jih gieletierehæmman åtnasâvva. Saemiedigkien râlla lea dârjode vedtedh jih dejtie vîriesåbpoe fulkesidh bievnesi tjirrh dârjedåastoejjistie. Saemiedigkie vuajna jienebh haestemh maehtieh viedteldihkie årohd dârjoeöörnegasse. Maanagiert mah leah kategorien nulesne saemien maanagiert, daan biejjen vielie

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

dåarjoeħ åadtjoeh goħi nöörjen maanagjierth mah gielelrièrehimmien vedtiegħi. Båetijen aejkien maaħta vuarjasjiedh mejtie dåarjoe maaħta vielie fleksijbele sjidtedh, jih sjiestedamme fierħten maanagierteen daerpiesvoetide. Daate maaħta viħkeles ārroħ kvaliteeten jih ulmiejjaksemen gaavħtan maanagierteen.

Muvhth vienhtieħ jalħts maanagierte ij-ġejja birkżejjha. Utneħħi mah saemiestieħ, dle byōroeh dāarjoeum åadtjodh saemien maanagierte se dan avttesti dah leavloem biejżeħi saemien kultuvrese. Saemiedigkie lea daan mearan tħaddi tħalli minn tħalli. Saemiedigkie saejħta utneħħi idha. Båetijen aejkien Saemiedigkie saejħta krievenassh dāarjode darjodh mejtie għażżeen mōoledh. Vaajteles maanagierte ulmiejjaksemem vuejn nedħi jukkie maeħtiedh vieħkiedir regħi biejħedh doħkoe għusnie illedahkk eah leah dan hijen. Daate sān saejħta kvaliteetem maanagierte se dan bux-xidha.

Ulmie

- Maanah nænnoesābpoe gieleskreejremem åadtjoeh noerhte-, julev- jih āarjelsaemien gielesne.

Strategijs

- Aareh gieleskreejremasse sjiex-teladTEDH maanagierte faal-nass tħixx.
- Vieħkieħidh byjjes maaħtojnej saemien gielesne birkżejj luu.

Barkoesuerkie 3 -Gielebiesiemaallh

Haestemh

Daan sjiex-kenisnie dle gielebiesiemaallh akte gielelrièrehimmievukie għus-nie akte mubpiengi-e jallha ammesgħie maħana byjreskinie ātnas-avva. Dellie maħna ed-żgħiġi għielem vejtistidh mearan jeat-jah darjomigħi tiegħi. Maanagierte se ġielebiesiemaallha sājħi kieni kollha.

Guvvie: Saemiedigkie

giéhtelieh, jih maanagierten barkijh leah meatan juktie gieleräeriestimmieh maanide vedtedh. Daate saemiengielen barkijh kreava.

Dåâjrehtimmieh vuesiehtieh jienebh saemien maanagierth jih goevtesh dovne nöörjen jih saemien biejjieladtje gieline utnieh, jih dah ulmeh gieleräerehimmie dajveste dajvese jeerehtieh. Dan åvteste maanagierth sjiehtieh evtiedimmiemaallh daarpesjdh mah leah ektiedamme fierhten maanetjen gieleräerehimmie jih gietskies tsiehkide. Haesteme lea aktem tjâenghgies våaromem utnedh dejtie barkijidie gieleräerehimmesne. Dastegh dagkerh "nænnoes" gieleräesemaallh åtnasuvvieh dejnie maanagiertine mah saemienfaalenassem utnieh, dle daate sæjhta gieleräerehimmie skreejredh jih daajroem evtiedidh gieleräerehimmesne. Akte tendense orreme dagkerh "inaktiive" maallh nuhtjedh maanagiertine, gusnie gieleräebarkoe ij leah dam vaajteles illedahkem vadteme. Daate lea mij akt maam Saemiedigkie sæjhta jarkelidh. Saemiedigkie lea aarebi vierhtieh vadteme "Elgå-prosjektese" (Diedut Nr. 1/2007 "Samisk språk i Svahken Sjët"), jih Lavangen tjeltese juktie gieleräesemaallem maanagiertesne pryövedh. Dåâjrehtimmieh vuesiehtieh ,aa Wales'ste, ihke lijsie struktuvreradammen maallh nuhtjedh. Dellie slyöhpoe gieleräerehimmie maanagiertine saaht guktie sjædta, jallh jearohke vihties almetijjistie. Akte dejstie haestiemijstie lea vuekiem evtiedidh mij fiereguhuten tseahkan sjeahta. Dahkoesoejkesje saemien gielide gaskem jeatjah daam åtna goh akte dejstie sov råajvarimmijste.

Saemiedigkien råälla barksne gieleräesemaalligujmie lea aaj daesnie dåärjoej jih rååresjimmiej tjirrh fylkenalmajgumie jih tjeltigujmie. Dah maanagierth mah buktiehtieh gieleräesiem tjirrehtidh jih illedakh jeksieh, dah gujt tjuerieh vielie åadtjodh dåärjojne goh akte vienkiedirrege jih skraejrie mubpide. Reektehtsi tjirrh mejtie Saemiedigkie åadtje, mah edtjeh vuesiehtidh åtnoem dåärjoste, dle vuajna jienebh maanagierth leah tjöödtjestamme. Daate man åvteste gieleräesemaallh leah akte dejstie barkoesuerkjiste Saemiedigkien politihkeles barkose.

Ulmie

- Maanagierth leah åtnose vaalteme dah gieleräesemaallh jih gieleräerehimmieh mah leah pryöveme jih mej bijre daajroeh åtna dotkemistie, guktie daajra dah åssjelasse sjiehtieh

Strategijh

- Viehkiehtidh guktie sjiehteles gieleräerehimmieh gaaâvnesieh mejgumie maahta bætjenaejkien haestemh dâastoehtidh
- Viehkiehtidh hoksedh systeemh gaaâvnesieh ihke maanagierte-aajherh maehtieh åtnose vaeltedh dah gieleräesemaallh mah leah pryöveme, jih aktem hijven gieleräevtiedimmiem vedtieh

Barkoesuerkie 4 – Dåârrehtimmie saemiengielen barkijjistie

Haestemh

Saemien siebriedahke stoerre haestemi uvte tjåådtje juktie saemiengielen barkijh dåârrehtidh mah noerhte-, julev- jih åarjelsaemien haalvoeh. Jis edtja buktiehtidh maanagiertide vijriesâbpoe evtiedidh goh akte lierje åårgane, jih krievenasside ööhpehtæmman illedh maanagiertelaaken mietie, dle akte vihkeles haesteme jienebh saemiengielen barkijh maanagiertide åadtjodh. Barkoedâehkie daan beajjetje maanagiertesne lea dovne maanagiertelohkehtæjjah/pedagogh jih klahkh. Pedagogeles barkijh jih jeatjah saemiengielen barkijh leah maadthgierkieh bætjenaejkien maanagiertine. Dan åvteste vihkeles saemiengielen maanagiertelohkehtæjjah jih mubpied barkijh dåârrehtidh. Studenth mah ma anagiertelohkehtæjjaööhpehtimmieh vaeltieh sjiehtieh maadthgierkieh åroddh bætjenaejkien. Bielelen jienebh maanagiertelohkehtæjjah mah leah saemiengielen, dle ij sjjht dam vaajteles evtiedimmiem åadtjodh saemien siebriedahkesne.

Saemiedigkie lea jjnjh bïevnesh åadtjeme maanagiertjiste ihke gjerve saemiengielen barkijh dåârrehtidh, goh pedagogh, klahkh jih

sæjjasadtjh. Daate akte haesteme ij ajve dejnie dajvine mah leah saemien gielen reeremedajven álkolen, men aaj dejtie mah leah sisnjelen. Saemiedigkie sæjhta sov politikhkine viehkiehtidh guktie aelhkebe sjædta dovne saemiengielen maanagiertelohkehtæjjah jih klahkh dåärrehtidh, jih dejtie utniehtidh. Butenschøn-moenehtse, mij nammoehtamme sjætja jaepien 2010 juktie evtiedimmievæhtah, daerpiesvoeth jih ulmiek saemien dotkemasse jih jollebe ööhpehtæmmman salkehtidh, såemies raeriestimmieh ráajvarimmide båata sov reektehtsisnie. Saemiedigkie moenehtsem raeriestimmieh dåärjohte mij jeahta "Vierhtieh minngieööhpehtæmmman lyjkesuvvieh jih öörnegh tseegkesuvvieh ihke faageles jih reereles barkijh edtjeh maehtedh saemiengielel nuhtjedh. Dah öörnegh tjuerieh sjiehteladtedh ihke nuekies, praktihkeles lierehimmie saemien gielen sjædta, dovne aalkoedaltesisnie jih jáarhkedaltesisnie" (Butenschøn-moenehtsen reektehtse 2012).

Saemiedigkie sæjhta stuerebe fokusem utnedh saemien aerpievuekien daajrose maanagiertine. Gaajhkh maanagierte mah aktem saemien faalenassem vedtieh tjuerieh sijjen barkosne saemien aarvoeh betnesne utnedh, jih voerkes årrodh dagkeres daajroem leerehtidh. Saemiedigkie vuajna akte haesteme saemiengielen barkijh dåärrehtidh mah amma aktem gellielaaketje maahtoem utnieh. Daerpies barkijgumie kultuvregoerkesinie jih kultuvremahtojne, jih mah daajroeh utnieh aerpievuekien saemien barkoen bijre. Saemiedigkie vuajna daelie mijjeh akten boelvemålsomen uvte tjåadtjobe maanagiertesuerkesne. Dah noerh mah daan biejjien barkoem maanagiertine ohtsieh eah dam seamma kultuvrelle maahtoem utnieh goh dejpel boelvijste. Gaskem jeatjah dle maahtoe duedtien, beapmoen jih aerpievuekien soptestimmiej bijre ij leah seamma nænnoes goh aarebi.

Akte vihkeles ráajvarimmie, jih jj goh unnemes akte stoerre haesteme lea kaarrh dåärrehtidh dejtie maanagiertide mah saemienfaalenassem vedtieh. Akte kampanje orreme juktie jienebh kaarrh maanagiertide dåärrehtidh. Saemiedigkie

lea ånnetji jueriedisnie man stoerre nåhtoe dagkerh nasjovnaale kampanjh utnieh saemien maanagiertide. Juktie jienebh saemien kaarrh maanagiertide dåärrehtidh dle Saemiedigkie sæjhta aktem jjjtse saemien kampanjem vuarjasjidh. Saemiedigkien jjjtse statistikhke vuesehte gâlhkoen 1.biejjeste 2012, dellie lj ällest 26 kaarrh dejnie 30 saemien maanagiertine jih nöörjen maanagiertine saemien goevtesinie. Daate vuesehte dihte lâhkoe kaarrioste lj medtie 15 %. Dejstie 1 åvtehke/rektovre, 5 kaarrh leah pedagogeles åvtehkh (1 bielelen maanagiertelohk ehtæjjaööhpehtimmie), 1 maanagiertelohkehtæjja, 18 klahkh jih 1 kultuvrebarkije (40 %). Goh vuejnebe dle jeenjemes klahkh, amma barkijh bielelen faagelierehimmie mah leah kaarrh, mearan ajve 6 kaarrh pedagogeles ööhpehtimmie. Saemiedigkie jjjtse statistikhkjiste vuajna dihte lâhkoe kaarrioste jeerehterminie jaepeste jaapan, jih väâjnoe goh jjnjh kaarrh ajve aktem jaepiem maanagiertesne berkieh. Saemiedigkie sæjhta fokusem biejjedh saemien kaarride goh mîrrestallemeaktöörh jih öörnede dan åvteste aktem saemien kaarrekonferanse jaepie 2012. Ulmie lea gaskem jeatjah lissiehtamme laavenjostose skreejredh mîrrestallemenen bijre. Saemiedigkie vaajtele dagkerh konferansh aaj sijhtieh gaagnine årrodh akten saemien maanagiertefaalennassese.

Saemiedigkiebïevnesen mietie jielemeetiedimmien bijre (2012) dle jjnjh haestemi uvte tjåadtjobe siebriedahkeevtiedimmien bijre saemien dajvine. Ahkedh vaenebh almetjh saemien dajvine årroeh jih jienebh stuerebe sijjide juhtieh, stoerre jarkelimmieh jielemestrutuvresne jih sveekes orre sielth tseegkesuvvieh jih daerpies orresjugniedimmie. Ahkedh jienebh almetjh juhtieh staaride Alta, Tromsø jih Oslo. Jjjnjh noerh veeljieh staarine årrodh sijjeste saemien dajvine. Dan åvteste dle jjnjh dejstie smaave sijjiste eah fryøjstehke sjidh goh åromesijjie, jih maanagierte smaave sijjine tjabreminie barkijh dåärrehtidh.

Medtie 4000 maanagiertelohkehtæjjah nöörjen maanagiertine fååtesieh. Maanagierte mah eah buktehth maanagiertelohkehtæjjah dåärrehtidh, maehtieh dispensasjvnem áadtjodh

krievenasseste maanagiertelaakesne. Naemhtie tsiehkie orreme gellie jaepieh. Jijnh faantoeh man ávteste maanagiertelohkehtæjjah fååtesieh, men maanagiertelohkehtæjjah jijtje jiehtieh baalhka jih buerebe faagebyjrese evtiedimmien gaavhtan leah vihkeles ihke dah edtjeh jäerhkedh barkedh maanagiertesne. Juktie saemiengielen barkijh dåärrehtidh dle såemies tjielth leah veeljeme jollebe baalhkam vedtedh dejtie mah saemiestieh. Saemiedigkie dagkeres råajvarimmiem dåarjohte.

Ij naan statistihke gååvnesh man gellie saemiengielen maanagiertelohkehtæjjah mah gååvnesieh, jallh gubpede dah saemiengielen klahkh båetieh. Juktie daate fååtese dle gjierve dovne dåärrehtimmiem barkose jih maahtoelutnjemem soejkesjih dejtie mah joe maanagiertine berkieh (Samiske tall forteller 2, 2009). Maam mijjeh daejrebe bievnesijstie maanagiertijste dle jijnh maanagiertelohkehtæjjah julev- jih åarjelsaemien maanagiertine fååtesieh . Men aaj muvhtine dejtie noerhtesaemien dajvijste dle tjabremine barkose dåärrehtidh.

Saemiedigkien jijtsh statistikhk barkijigujmie maanagiertine. Jaepien 2012 30 maanagierth lin dåarjoem åadtjeme saemien maanagiertese jallh goevtesasse, jih daejstie maanagiertijste mijjeh daejtie taalide åadtjeme. Dejstie 30 maanagiertijste lea goh aarebi neebneme 23 saemien maanagierth jih 7 nöörjen maanagierth saemien goevtesinie. Aaj 31 nöörjen maanagierth mah aktem saemiengielen faalenassem vedtieg avje akten maanese, men dah maanagierth eah leah meatan statistihkesne mah båetieh.

Dejstie 23 saemien maanagiertijste dle gaajhkesh saemiengielen ávtehkem utnieh. Dah 30 maanagierth mah leah meatan Saemiedigkien statistihkesne tjåanghkan 55 goevtesh utnieh. Barkoedåehkien stoeredahke fierhtene goevtesisnie lea 1 pedagogeles ávtehke jih 2 klahkh (jallh 1 maanagiertelohkehtæjja jih 1 klahke). Dejstie 55 pedagogeles ávtehkijstie dle 52 saemiengielen. Amma 3 saemiengielen pedagogeles ávtehkh fååtesieh dejnie 30 maanagiertine. Gaajhk dah 3 saemienkuvsjem vaedtsieh jih ánnetji saemien maehtieh.

Aaj 5 dejstie 30 pedagogeles ávtehkijstie dispensasjovnem utnieh jih dan ávteste eah maanagierte-lohkehtæjja ööhpehtimmien utnieh. Dejstie jeatjah barkijistie dle 3 klahkh mah nöörjen ietniengieline utnieh.

Akte nasjovnaale dåärrehtimmiestrategije lea evtiesovveme saemien jollebe ööhpehtæmman (2011-2014). Dan ávteste dan vaenie saemiengielen ohtsijh saemien jollebe ööhpehtæmman dle strategijesne raereste joekoen daerpies dåärrehtidh dejtie mah eah saemesth jollebe ööhpehtæmman. Saemiedigkie vuajna daate guhkiebasse maahta meatan åroodh jienebh saemien jollebe ööhpehtæmman dåärrehtidh.

Nasjovnaale daltesisnie Maahtoedepartemeente strategijigujmie båateme juktie viehkiehtidh dåärrehtidh jih utniehtidh maanagiertelohkehtæjjah maanagiertesne: "Kompetanse i barnehagen - strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-2010/2011" og "Strategi for rekruttering av barnehagelærere til barnehagen 2007-2011 (GLØD). Saemiedigkie aaj meatan daennie barkosne.

Saemiedigkien maadth-njoelkedassi mietie, paragraafe 2-3a. Saemiedigkieraeren politihkeles aalkoebæjhkoehtimmesne boelhken 2009-2013 tjåådtje: "Mijjeh sijhtebe dåärrehtimmiem nænnoestehtedh faagealmetjijstie saemien gieline jih kultuvredaajrojne, jih sijhtebe vuartasjidh mejtie gåarede ööhpehtimmiefaalenassh desentraliseradidh goh akte dejstie råajvarimmiste juktie dam tjirrehtidh (...)." Saemien jolleskuvle jih jeatjah jolleskuvlh jih universiteeth aktem vihkielåbpoe råallam utnieh jollebe ööhpehtæmman dåärrehtidh. Saemiedigkien råälla lea gaskem jeatjah dåärrehtimmine viehkiehtidh stipendeöörnegi tjirrh. Aaj vihkeles laavenjostoem jolleskuvligujmie jih universtiteetigujmie nænnoestehtedh guktie Saemiedigkien stipendeöörnegh dej studijefaalennassigujmie sjiehtieh.

Ulmie

- Maanagierth nukies saemiegien barkijh utnieh

Strategijh

- Dåärrehtimmie hoksedh saemiengien maanagiertelohkehtæjjiste/pedagogijste jih jeatjah barkijjistie
- Viehkiehtidh guktie jienebh kaarrh maanagiertine berkieh
- Hiven barkoetsiehkieh hoksedh saemiengien barkijidie guktie dah maanagiertine sjidtiek.

Barkoesuerkie 5 – Pedagogeles dalhketjh jih stååkegaevnieh

Haestemh

Saemiedigkie diedtem åtna ulmieh, strategijh jih råajvarimmieh learoevierhtieevtiedæmman tjielkestidh, soejkesjevierzki jih fierhten jaepien budsjedti tjirrh. Saemiedigkie diedtem åtna vierhtieh joekedidh jih viehkiedirregeåtnoem giehtjedidh laaki, njoelkedassi jih bikhedassi mietie. Saemiedigkie viehkehteminie aktine orrestimmeles jih radtjoes evtiedimmie saemien learoevierhtiste jih pedagogeles dalhketjjistie, jih boelhken 2009-2012 daam barkoem ektiedamme dejtie nænnoestamme strategijide soejkesjisnie "Saemiedigkien strategeles soejkesje learoevierhtieevtiedæmman 2009-2012". Soejkesjen visjovne lea learoevierhtieh edtjieg gååvnesidh gaajhkine faagesuerkine jih gaajhkine faagine noerhte-, julev- jih åarjelsaemien gielesne, goh dírrege ulmide jaksedh Maanagierten mieresoejkesjisnie jih learoesoejkesjevierzkesne Maahotelutnjeme – Saemien.

Saemiedigkien strategeles soejkesje learoevierhtieevtiedæmman 2009-2012 (sæjroe 4) saemien learoevierhtieh naemhtie tjielkest:

Learoevierhtieh evtiedamme jih olkese vadteme ihke dah edtjieg åtnasovvedh lierehimmesne saemiengielesne maanagiertine, maadthskuiline jih jáarhkeskuiline,

daan nuelesne sjiereööhpehtimmie jih geervelierehimmie. Learoevierhtieh evtiedamme jeatjah gieline mejtie jarkoste jih/jallh sjiehtede saemien gielese. Learoevierhtieh leah trygkeme jih digitaale learoevierhtieh, barkoegærjah, bikhedimmieh lohkehtæjjide, teemagærjah.jallh heeftah, maajhööhpehtimmieprogrammh, pedagogelles programmevaaroeh, audiovisuelle learoevierhtieh, transparenth, plaansjah, maallh, möönsterh, spielh, stååkegaevnieh jih jeatjah vuukieh mejtie maahta maadthlierehimmesne nähtadidh.

Saemiedigkie jih Maahotelutnjemeente aktem barkoedâehkiem tseegkin jaepien 2010 mij edtji aktem radtjoesåbpoe öörnedimmie vuarjasjdh bætijen aejkien learoevierhtieevtiedimmeste.

Reektehtse lea tuhtjeme maerelesommes dam díejvesem pedagogeles dalhketjh nuhtjedh maanagiertide. Daennie bievnesisnie veeljebe díejvesidie pedagogeles dalhketjh jih stååkegaevnieh nuhtjedh. Pedagogeles dalhketji bijre dle reektehtse jeniebidie aatide tjuvtjede. Díhete voestes lea pedagogeles dalhketjh leah daerpies gaajhkide tjjijhtje faagesuerkide mieresoejkesjisnie maanagiertese, jih gaajhkine golme gieline. Daerpies metodihkeles bikhedimmiegujmie maanagierten gielebarkose, dan åvteste daan biejjen vaenie dagkeres faagelitteratuve. Nov lea daajroes vaenie gærjah gååvnesieh guvviegujmie jih soptsesigujmie saemien kultuvreste, spielh, filmh jih jeatjah dalhketjh mah saemien identiteetem evtiedieh, kultuvregeroerkese, díejveselierehimmie jih

Guvvie: Saemiedigkie

gjelleevtiedimmie, mah aalteredaahkan sjiehtieh jih leah sjiehtedamme daan beajjan. Vijriesåbpoe dle reektehtse vihteste maanagierti gaavtan dle vihkeles pedagogeles dalhketjh evtiesuvvieh mah väaroeminie utnies daan beajjetje saemien siebriedahkesne, guktie daan beajjetje maanah maehtieh jjitjemse damtijidh sisveginie. Amma daerpies dovne digitaale jih trygkesovveme pedagogeles dalhketjigujmie, CD, filmh jih spielh mah ovmessie daerpiesvoeth feerhmieh dejnie ovmessie maanagiertine (Råajvarimmieh juktie evtiedimmieh jih dorjemassem saemien learoevierhtijste radtjoesåbpoe darjodh 2010).

Daan biejjen, naan jaepieh mænnan daate reektehtse bööti, dle tsiehkie ij leah hijven annje. Akte vihkeles haesteme vielie pedagogeles dalhketjh jih ståäkegaevnieh evtiedidh mah leah åtnose sjiehtedamme maanagiertine saemien faalenassine. Tjuara dalhketjh åroodh maanagiertine mah maanaj lierehimmie nænnoestehtieh, dovne byjjes jih ovbyjjes lierehimmietsehkine. Gåabpegh aktem pedagogeles ulmiem utnies, jih tjuerieh ektesne vuajnalgidh mieresoejkesjinie maanagierten tjjhtje faagesuerkide. Maanagierte saemien faalenassine pedagogeles dalhketjh jih ståäkegaevnieh daarpesjeh mah gellievoetem saemien siebriedahkesne vuesiehtieh. Vihkeles maanagierte aaj leah meatan dennie teknologeles evtiedimmesne guktie learoevierhtieh nedtesne, goh spielh jih applikasjovnh aaj saemien gieline gåävnesieh.

Saemiedigkien bijjieguvvie dejstie learoevierhtieprojektijste mejtie vierhtieh vadteme boelhken 2009-2012, vuesehte 16 projekth lin aalkeme dan boelhken. Dej gaskem göökte viertiepeermh jih göökte leah gohtjesovveme learoevierhtiepaahkh, men sisvege vääjnoe goh akten viertiepeermen sisvege. Golme daejstie projektijste lea digitaale vierhtieh jih golme jeatjah leah teemagärjah. Jeatjah projekth leah evtiedimmie guvviebaakoegärjeste, interaktijvegärja, laavlomegärja, dääresthfaageles teemaheefte jih orre trygkesovveme akte faagegärjeste.

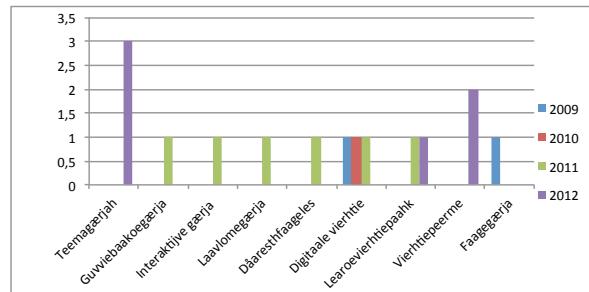

Tabelle 7: Vadteme vierhtieh learoevierhtieprojektide.

Saemiedigkien budsjedtesne 2012 lea lyjkeme 1.500.000 kråvnah dåarjojne learoevierhtie maanagiertide. Learoevierhtieh mejtie Saemiedigkie vierhtieh dåärje, edtjeh dan gähkese gåarede olkese vadtasovvedh noerhetejulev jih åarjelsaemien gjellesne. Dan åvteste gieledaltese joektehs maanaj gaskem, dle daerpies ovmessie sårsts learoevierhtiegujmie. Daerpies dovne gärjajgujmie vaenie teekstine mah leah aelhkie lohkedh, jih learoevierhtieh mah saemiengielen maanaj gjelene sjiehtieh.

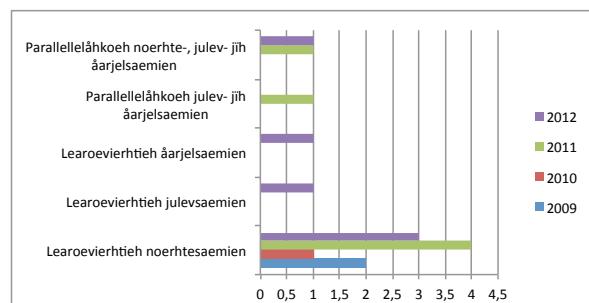

Tabelle 8: Man gellie vadteme learoevierhtieprojekth joekedamme noerhte-, julev- jih åarjelsaemien gjelene.

Saemiedigkien bijjieguvvie vuesehte boelhken 2009-2012 dle 15 projekth vierhtieh åadtjoejin. Dejstie 10 projekth noerhtesaemien, 1 julevsäemien jih 1 åarjelsaemien. Daan boelhken aaj vierhtieh vadtasovveme 2 projektide gusnie edtja parallellelåhkoeh darjodh gaajhkine golme saemien gjeline. Edtja aktem parallelle projektem evtiedidh julev- jih åarjelsaemien gjellesne.

Daerpies ovmessie sårsts learoevierhtiegujmie mah leah maanagierten mieresoejkesjasse sjiehtedamme. Reerenasse jeahta Stoerredigkiebëvniesisnie 41 Kvalitet i barnehagen (2008-2009), stoerre ij-ussjedamme joektehtsh maanagiertealennesse mah eah faalenassem seammavyörtegs darjoh, ij

gåaredh gænnah. Jis gaajhkh maanah edtjeh aktem hijven saemien maanagierteafalenassem utnedh hijven kvaliteetine, jih maanagierte edtja lierehimmiesijjine árrodh, dle barkijh tjuerieh maehtelis árrodh, jih dalhketjh jih materjelle tjuerieh sjiehtedamme árrodh. Ulmie Saemiedigkien strategeles soejkesjisnie learoevierhtieevtiedæmman 2009-2012 lea 16 níerhkeme learoevierhtieprojekth faagesuerkiej sisnjeli maanagierten mieresoejkesjisnie. Daan boelhken 15 prospektigujmie níerhkeme. Saemiedigkie ulmine átna learoevierhtieh evtiesuvvieg daerpiesvoeten mietie, men stuerebe beetnehdåarjoeh daarpesje jis edtja dam buektiehtidh.

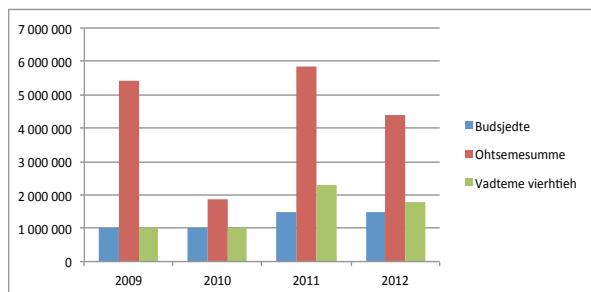

Tabelle 9: Vadteme vierhtieh maanagiertide.

Tabelle vuesehte Saemiedigkie boelhken 2009-2012 lea 1 millijovnem kråvnah lyjkeme 2009 jih 2010, jih 1,5 millijovnh kråvnah 2011 jih 2012. Díhte állesth ohtsemesumme dejtie ohtsemidie mah lin Saemiedægkan båateme líj 17,5 millijovnh. Daan boelhken dle joekedamme tjåanghkan bijjelen 6 millijovnh kråvnah juktie learoevierhtieh maanagiertide evtiedidh. Saemiedigkie lea dej göökte minngemes jaepiej bijjelen 1 millijovnem vielie nuhtjeme goh budsjedteradamme. Díhte dan ávteste Saemiedigkie lea jíjnjh hijven ohtsemh åådtjeme.

Learoevierhtie jih pedagogeles dalhketjh uvtemes kommersjelle aktöörijste dorjesåvva. Såemies byögkeles ráajvarimmieh aaj gáavnesieh sjiere teemaj sisnjeli, jallh joekoen digitaale lierehimmievierhtie. Ööhpehtimmiedirektovraate aaj maahta dåarjoem learoevierhtieevtiedæmman vedtedh gusnie ij leah maarkedevårrome kommersjelle evtiedæmman. Naemhtie lea

sjiehteladteme lierehimmien bijre, lierehimmie gieleunnebelåhkojste jih lierehimmie smaave faagine jih smaave learohkedåehkine.

Saemiedigkie aktem jíjtse learoevierhtiejarngem reerie, jih gaajhkh saemien learoevierhtieh jih jeatjah pedagogeles dalhketjh leah daelie aktene nedtesæjrosne, www.ovttas.no. Nedtesijjie akte saemien learoevierhtiedienesje gusnie bievnesh saemien learoevierhtieh bijre gaavna, jih gusnie maahta dejtie löönedh nedten tjírrh Saemiedigkien learoevierhtiejarngeste. Lissine learoevierhtide dle aaj akte guvvievåarhkoe gusnie maahta guvvide frijylaakan nuhtjedh gosse edtja learoevierhtieh darjodh mejtie edtja jíjtje nuhtjedh.

Juktie vaenie pedagogeles dalhketjh jih stååkegaevnieh gáavnesieh, dle jíjnjh maanagiertebarkijh daejtie jíjtje darjoeh. Saemiedigkie szejhta dah olkese båetieh guktie jeatjah maanagierth aaj maehtieh dejtie nuhtjedh. Ruffien 2008 raejeste akte öörnege orreme namhtah learoevierhtiegujmie maanagiertide jih skuvlide.

Lissine daerpies pedagogeles dalhketjigujmie jih stååkegaevniejgujmie, dle aaj daerpies tjaalegijgujmie saemien tsiehkiej bijre nöörjen gielesne nöörjen maanagiertide. Viertesth Mieresoejkesjinie m. 3.6. Nærmljø og samfunn, dle maanagierth edtjeh viehkiehtidh guktie "maanah áadtjoeh daejredh saemieh leah Nöörjen aalkoealmetjh jih daajroem áadtjoeh saemien soptsesi, vaajesi, jih jeatjah bielieh bijre saemien kultuvreste jih aarkebiejjeste." Nöörjen áejvieladtjh dah mah díedtem utnieh learoevierhtieh ávteste nöörjen maanagiertide, jih Saemiedigkie veanhede áejvieladtjh daam díedtem vaeltieh. Jis gaajhkh maanah Nöörjesne áadtjoeh daejredh saemiej jih saemiej tsiehkiej bijre dle díhte szejhta dam saemien identiteetedomtesem nænnoestehtedh, jih dam ammesskaabroem heerredidh mij aaj lea stièresne daan beajjetje siebriedahkesne.

Stååkegaevnieh jih pedagogeles dalhketjh maanide leah vihkeles dennie pedagogeles barksne maanagiertesne. Saemiedigkie

lea bievnesh åådtjeme vaenie saemien ståäkegaevnieh jih pedagogeles dalhketjh gååvnesieh. Daan sjékenisnie dle Saemiedigkie aktem prosjektem tjirrehtamme juktie goerehtalledh mij gååvnese saemien ståäkegaevnijste jih pedagogeles dalhketjjstie. Goerehinniem darjoeji 11 maanagierte fylhkine Oslo, Noerhte-Trööndelage, Nordlaante, Tromse jih Finnmaarhke. Aaj goerehtalli mah saemien ståäkegaevnieh jih pedagogeles dalhketjh maanagierth daarpesjeh. Goerehtalleme vuesehte gaajhkh bievnijh jienebh saemien ståäkegaevnieh jih pedagogeles dalhketjh sjighthieh. Ekonomeles vierhtieh jih dan åvteste vaenieh dagkerh dalhketjh gååvnesieh dle maanagierth eah buktehth ribledh maam daarpesjeh.

Saemiedigkien råälla ij leah pedagogeles dalhketjh jih ståäkegaevnieh evtiedidh, men därjoem vedtedh juktie dejtie evtiedidh. Saemiedigkie prioriteradimmide budsjedtese beaja. Akten veele faageles vuajasjimmien mietie dle däärjode joekede ovmessie ohtsijidie. Saemiedigkie gellie ohtsemh åådtje, men vaenie vierhtieh åtna. Dan åvteste dle evtiedimmie pedagogeles dalhketjjstie jih ståäkegaevnijste gaertjedadamme sjædta.

Ulmie

- Maanagierth nukies pedagogeles dalhketjh jih ståäkegaevnieh utnieh mah dej daerpiesvoeth feerhmieh

Strategijh

- Pedagogeles dalhketjh jih ståäkegaevnieh evtiedidh
- Barkedh lissiehtamme därjoej åvteste juktie pedagogeles dalhketjh jih ståäkegaevnieh evtiedidh

Barkoesuerkie 6 – Laavenjostoe jih ektiedimmie hiejmen, maanagierten jih skuvlen gaskem

Haestemh

Saemiedigkie sækhta sov politihken tjirrh sjiehteladtedh ihke gaajhkh maanah edtjeh aktem ellies jih sjiere sjiehteladteme lierehinniem däåjredh maanagierte skuvlese. Gosse maanah ektiedimmie maanagierten jih skuvlen gaskem däåjrieh, dle sjighthieh skraejriem åådtjodh vielie lieredh. Daate vihth sækhta jarsoesvoetem sjugniedidh, jih maana jaahkoem jjitsasse åtna gosse skuvlese båata. Siebriedahken vuajnoen mietie dle aaj daerpies maanah aktem hijven sertiestimmiem maanagierte skuvlese däåjrieh, juktie hijven lierehinniemille dahkh jih sosjaale jiebnedimmie hoksedh. Dovne maanagierte jih skuvle sjighthieh diedtem utnedh hijven laavenjostoem buktiehtidh sinsitnine jih eejhiegigujmie. Goh aarebi neebneme dle eejhiegh dah, gieh äejviediedtem utnieh maanaj evtiedimmien åvteste, jih dam vihkielommes bijjiedimmieråållam utnieh. Mah gieh jih gielelierehinnie mah veeljesuvvieh lea eejhiegh diedte. Maanagierte edtja laavenjostosne jih goerkesisnie maanan hiejmine eejhiegh viehkiehtidh jih därjoehtidh mah saemien gielem sijjen maanide vaajtelieh. Saemiedigkie vuajna akte vihkeles haesteme aktem kontinuiteetem sjugniedidh maanide jih eejhieghidie ööhpehtimmesne, juktie saemien gielem jih kultuvrem vijriesåbpoe evtiedidh. Jis edtja aktem hijven laavenjostoem jih sertiestimmiem buktiehtidh dle skuvle jih maanagierte, aktine lühke laavenjostosne eejhiegigujmie, tjuerieh hijvenlaakan govlesadtedh.

Såemies mearan ånnetji ovmessie mandaath jih ovmessie lierehinniekultuvrh gaavnebe maanagiertesne jih skuvlesne. Maanagierte goh institusjovne lea evtiesovveme akten sosjaalepedagogeles aerpievuekien sisnjelen dej minngemes luhkiejaepiej, gusnie ståäkedimmie, lierehinnie, evtiedimmie, hokse jih bijjiedimmie leah jarngesne. Skuvle goh institusjovne lea vielie ulmien vööste stuvreme, jih lierehinnie lea

jeenjemasth maahtoen vööste stuvreme. Dihete pedagogeles barkoe dan åvteste joekehts aalkovh sjugnede. Gosse sjiehteladteminie laavenjostose jih iktemearan barkose, dle Saemiedigkie aktem haestemem vuajna daej joekehts mieriej sisnjeli barkedh. Mieriesoejkesje maanagierten sisvegassee jih laavenjasside jih skuvlen learoesoejkesjidie ovmessie ulmiek utnieh. Gosse sisvegem damta daejnie ovmessie ulmine dle dihte maahta viehkiehtidh sinsitnien laavenjassh buerebelaakan guarkedh.

Dejnie dââjrehtimmine maam Saemiedigkie daelie åtna maahta sán vienhtedh akte bielie dehtie maanagierte pedagogikhkest lea orreme maanah edtjeh ryöjredamme åroodh skuvlese. Maanagierte dan åvteste dam stööremes dïedtem åtneme maanide skuvlese ryöjredidh. Daamtaj skuvle jj guvvien sijse bætih åvtelen maanan minngemes maanagierte jaepien minngiegietjesne. Lohkehtæjjah aaj beavneme dah fer vaenie daejrieh mejnie maanagierte barka.

Akte hijven laavenjostoe daajroem jih goerkesem betnesne åtna. Saemiedigkien vuajnoen mietie dle ij leah ajve dihte haesteme sinsitnien ulmiek jih sisvegem damtedh, men gaajhki maanaj gieledaajroe jih kultvredaajroe maehtieh joekehts åroodh. Maahta vuesiehtimmie

gaavhtan saemiestæjja maanah åroodh mah maanagiertesne orreme saemienfaalenassine, mah edtjeh aktene nöörjen klaassesne aelkedh skuvlesne. Mijjeh daejrebe gellide maanide daate sertiestimmie maahta naa giervé åroodh. Sjiehteladteme sæjhta joekoen vihkeles åroodh gielen gaavhtan. Tjuara hoksedh gieleetiedimmie jáarhka dejtie maanide mah gielelierehimmie maanagiertesne åtneme. Dejtie maanagierte maanide saemien gielen reeremedajven álkolen, lea vihkeles maanagierte beavna saemien lierehimmieraktan bijre.

Ööhpehtimmielaake (1998) reaktam vadta gaajhkide learoehkidie maadthsuvlesne saemien reeremedajvine, állesth lierehimmie saemien gielesne åadtjodh (vuartesjh aaj Saemiedigkie bievnesem lierehimmien jih ööhpehtimmien bijre). Saemiedigkie sæjhta barkedh ihke maanagiertelaake aaj maanide reaktam vadta akten saemien maanagierte faalenassese. Dihte saemien gielelierehimmie tjuara meatan åroodh skuvlen prinsihpine jih strategijine guektiengielevotese. Daesnie tjielth tjuerih dam dïedtem vaeltedh maam utnieh, jih hijven rutijnh skuvlesne sjiehtelatedh, nuekies bievnes vedtedh

Guvvie: gahkkorcorustudentbhg.blogspot.no

faalenassen bijre, hoksedh dam faalenassem vedtedh, jih riejries årrodh learohkh dåastodh mah edtjeh saemien utnedh.

Maanagierte tjuara varke gieletierehimmien bijre bievnedh, guktie skuvle hinnie gieletohkehtæjjah gaavneth, jih aktem hijen lierehimmiesoejkesjem darjodh. Gosse skuvle nuekies hijen bievnesh maanagierte åådtje, dle dihete maahta skuvlem viehkietidh maanan lierehtæmman sjiehteladtedh. Maanan eejtegh edtjeh jáåhkesjih bievnesh dan aktegs maanan bijre skuvlese seedtesuvvieh, seamma tijjen goh eejtegh tjuerieh åadtjodh daejredh guktie prosesse jáhta, jih mah bievnesh mah vadtasuvvieh. Fierhte maanagierte jjitje åådtje veeljedh guktie dah edtjeh bievnedh, dan guhkiem dam dorje eejtegi jáåhkesjimmine.

Mieresoejkesje maanagierten sisvegasje jih laavenjasside (2011) vihteste maanagierte, skuvline ektine, edtja sertiestimmiem maanagierte voestesklaassesse sjiehteladtedh. Edtja dam darjodh aktene lïhke laavenjostosne maanaj hiejmine. Fuelhkien dâarjoe jih eadtjohkevoete lea jarngesne sertiestimmesne maanagierten jih skuvlen gaskem. Dastegh eejtegh bievnesh åadtjoeh, jih jearsoes domtoeh mij sæjhta heannadidh gosse maana edtja skuvlesne aelkedh, dle daate sæjhta maanam jearsoesåbpoe darjodh jih maanam skreejredh.

Saemiedigkien råälla sertiestimmiebarkosne maanagierte skuvlese leabihkedidh jih kuvsjh faalehtidh maanagierte barkijidie jih skuvlen lohkehtæjjide. Vihkeles sjædta maanagierte aajhterigujmie jih tjeltigujmie govlesadtedh, men aaj kriovedh ulmiek illesuvvieh juktie hoksedh maanah jearsoesvoetem jih iktemearan ektiedimmiem ööhpehtimmesne dååjrieh.

Ulmie

- Maanah aktem iktemearan ektiedimmiem jih evtiedimmiem lierehimmiesisvegisnie utnieh maanagierte skuvlese mij ektiedimmiem saemien giele- jih kultuvrebarkosne hâksa

Strategije

- Laavenjostoem gorredidh maanagierte- jih skuvle-aajhteri gaskem mah barkijh utnieh daerpies faageles maahtojne.

Ekonomeles jih reereles konsekvensh

Díhte vijriesåbpoe barkoe bievnésinie sæjhta árrodh dej fierhten jaepien budsjedti tjirrh gusnie sæjhta råajvarimmieh fierhten ulmien nüelesne prioriteradidh. Saemiedigkieraerie jütse dahkoesoejkesjem nænnoste juktie bievnésinie vijriesåbpoe barkedh. Bievnese aktem guhkies perspektívem åtna, jih sæjhta iemie árrodh bievnese sem giehtjedidh golme njieljie jaepiej minngelen juktie vuarjasjidh mejtie Saemiedigkie dejtie ulmide jakseme mah leah bievnésisnie biejesovveme.

Dastegh jeatjahaakan prioriterede, dle díhte sæjhta ekonomeles jih reereles konsekvensh vedtedh. Daan biejjen maanagiertesuerkie 4 barkijh åtna, gaajhkh 100 %. Akte dejstie barkojste lea såemies mearan biejeme Saemiedigkien learoevierhtiearnge Guovdageaidnusne. Jis edtja maehtedh dej ulmiegujmie jih strategijigujmie nierhkedh mejtie bievnese állermahta, sæjhta daerpies árrodh aktine orre barkijinie jaepien 2014 jih aktine vielie barkijinie 2015. Vuarterjh konsulentesielle Asplan viaken vuarjasjimmien Saemiedigkien dåarjoste 2010. Daesnie våajnoes sjítdi Saemiedigkien bievnese- jih bikhedimmieråälla maanagiertide byöroe læssanidh. Hijvenlaakan maanagiertebarkijigujmie jih tjeltigujmie govlesadtedh lea vihkeles olles gaskesem maanagiertigujmie dassh. Jaepien 2014 edtja aktem orre vuarjasjimmien dåarjoereeremistie tjirrehtidh. Daate vuarjasjimmie sæjhta lissie vierhtieh krívedh aktine maaksoemierine 500. 000 krávnine. Díhte vijriesåbpoe barkoe vuarjasjimmie maahta sán aaj vielie ekonomeles konsekvensh vedtedh.

Saemiedigkien strategije lea dåarjojde lissiehtidh learoevierhtieevtiedæmman. Saemiedigkien statistihke vuesehte dej minngemes jaepiej lea budsjedteradamme 1.500.000 krávnajgujmie learoevierhtieevtiedæmman, mearan dah taalh aktem ohtsemesummum vuesiehtieh mij lea gaajh stuerebe. Jaepien 2012 summe lij 4.376.457 krávnah. Dan åvteste tjuara dejtie ekonomeles mieride lissiehtidh.

Litteratur

Asplan Viak 2010. Evaluering av Sametingets tilskudd til samiske barnehager.

Barneloven (Maanalaake) 1981. Oslo: Maana-, mîrrestalleme- jîh ektiedimmieddepartemeente.

Butenschøn-moenehtsen reektehtse 2012. "Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning". Salkehtimmie deelleme Maahtoedepartemeenteste 20.06.2012.

FNs konvensjon om barns rettigheter (Maanakonvensjovne) 1989.

Fra eldst til yngst. Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole (veileder) 2008. Oslo: Maahtoedepartemeente.

Handlingsplan for samiske språk 2009. Oslo: Barkoe- jîh ektiedimmieddepartemeente.

ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter 1989.

Lov om barnehager (Barnehageloven) 2006. Oslo: Maahtoedepartemeente

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven) 1987. Oslo: Orrestimmie-, reereme- jîh gærhkoedepartemeente.

Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning. Strategi 2011-2014. Maahtoedepartemeente.

Norges lover 1687-2001. Oslo: Justijse- jîh pollisedepartemeente.

NOU 2012:1 Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene. Oslo:

Maahtoedepartemeente.

Opplæringsloven (Ööhpehtimmelaake) 1998. Oslo: Maahtoedepartemeenteulø.

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Staeriedamme låhkoe 2011. F-4105 B. Oslo: Maahtoedepartemeente.

Sametingets budsjett 2012. Saemiedigkie

Sametingets strategiske plan for lærermiddelutvikling 2009-2012

Sametingsmelding om opplæring og utdanning. 2011. Saemiedigkie

Sametingsmelding om samisk språkSaemiedigkiebïevnese saemien gielen bijre. Saemiedigkie.

Sametingsrådets melding om samiske barnehager 2005. Saemiedigkie.

Samiske tall forteller 5, Kommentert samisk statistikk 2012. Sami allaskuvla og Norden.

Storjord, M.H. 2000. "Fra nødhjelp til folkehjelp". Opprettelse og utbygging av samiske barnehager i Norge 1969-99. Åejvienfaagebarkoe aarhskuvlepedagogihkesne. Dronning Mauds minne/ Tråanten universiteete.

Stoerredigkiebievnese nr 41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen. Oslo: Gåranka maahtoedepartemeente

Strategisk plan for samiske barnehager 2008-2011. Saemiedigkie.

Tiltak for å effektivisere utvikling og produksjon av samiske læreremidler. 2012. Saemiedigkie, Maahtoedepartemeente jih Ööhpehtimmiedirektovraate.

Veileder for barnehager med samiske barn. Kunnskap tynger ikke. Saemiedigkie/Maahtoedepartemeente.

Svaalhtesh:

Diedut Nr. 1/2007

<http://www.sametinget.no/content/download/1565/14334/version/1/file/Rapport+om+kartlegging+av+samiske+leker+og+pedagogisk+materiell+i+barnehager+med+samiske+barn+%282012%29.pdf>

